Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гаранг

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 АВГУСТ 31
Амарай эхин (бишэн) нарын 15
ВТОРНИК
Гарагай 3
№ 164 (18778)
газетын сэн:
захилай — 2 түх.
Хэлсээтэ сэн.

Редакторай булан

ЗАХИЛ ТУХАЙ ДАХИНАА, ДАХИНАА...

2

Хүндэтэ уншагшад! Үноөхил дахинаа бэлэг захил тухай хэлэхэ, Таанадтаа ...даа баатай болоһондоо бн зэмэтэй ...б. Эндэ хүшэр хүндэ бэрхэшээлэ... ...дые асарһан үе сагнай зэмэтэй юм ..., али манай агуу ороннис ехэ унал... ...ны руу хүнтэрхүүлээд шахуу бай... ...ой урданайшье, мүнөөнэйшье хүтэлөэ... ...ьлшэд зэмэтэй юм гү—одоол хэн мэ... ...ой даа? Юрэл юумэн хуу хубилаа, ...ижи дэлгүүр гэдэг арьяатаннинь юрэ... ...ингаа эндэрүү шэгтэй нюур харуул... ...ниилэнхи олонхи зониемнай замоуу... ...ар дайраба бшуу.

Звенэй хяжуугаар маанад, журна... ...стууд гараагүйбди. Мүнгэн зөөреэр ...ингадасамнай онсо муу байдалтай. Һо... ...ой улам үнэтэй болоод, захил хэг... ...ий үсөөржэ, һанаемнай зобоого ...уу. Инмэ байдалай тогтоошье һаань, ...ниана манай һонин үргэн олон ун... ...ондтаа улам хэрэгтэй боложол, бо... ...ол байна.

Пишхдээ бүгэдэ буряад арадай урдаа ...ала орн ганса һонин сагай хэды хүн... ...ушэр болобошье, урданайхи мэтэ ...ожал байха ёнотой, түрэн түрын зүг... ...ли болохын тэдхэмжэ, туһаламжада ...ртэхэ эрхэтэй. Үгы һаа, «Буряад ...ин» һониной бэсэ даагаад амидарха ...ошэ гайтай хүндэ хэрэг болохо байна ...уу.

Эндэ гол нэгэл шалтагаан бни. За... ...дайнн хэйнгэймнай үшөөл үсөөн бай... ...йна уламжалай, манай һониндо со... ...ол, реклама болоод бусад түлбэр... ...матеналнуудые тон сагаар асарна, ...ожо хажуу талаһаа мүнгэнэй ороосо ...і багахан байна.

Энээнһээ гадна манай һониной хүдэл... ...ьлгшэдэй салин бага. «Правда Бу... ...тия» гү, али «Бурятия» һониной ...ётер реклама, соносхолнуудһаа оро... ...ой хүнгэ хэрэглохэ аргагүй хадаа яа... ...бсан? Гүрэн түрын зүгнөө һониной... ...ийлээн багахан анхарал хандуулаг... ...ой болошоо. Тингэн гэнээ телевидени ...ой радио түргэн шанартай һэн хой... ...о урагшаа гаража, Россин Президент ...ой правительство, мүн Верховно Со... ...ой үрдилдэжэ байгаад үмэгшэлнэ, хар... ...ахална, туһална бшуу.

Эндэ тезд нэгэл юумэ бодотоор ойлго... ...ой бди. Юуб гэхэдэ, алишье тала... ...ь абаад харахада, электронно мэ... ...хэлтэ нэгэл үдэрэй, саг зуурын удха ...шартай. Эдэн соонос гансал ялас гэ... ...ьлштэйгээр, тон һонирхолтойгоор ...тэлдэнэн дамжуулгануудлэ ухаан ...ь хадуугдана. Харин шаб шара боло... ...оо хуушаршаһан манай һониной хуу... ...ануудэ дээрэнээ холымнай хойто үеын ...ой угсаатан саг сагай амисхаал мэ... ...ой, зоной ухаан бодолой дэлисые, ...ой сэдьхэлэйнь уянгые анхаран ха... ...ой, бодото түүхын баримтануудые, ...ой, зубэй шүрэхэнүүдые анхаран оло... ...ой, үнэр һонирхолоо үргэдхэн садхааха, ...ой тобшолол магад гаргаха.

Мэнэ хэмжээгээр һониндоо, хуудаһа... ...ой дээрэнь юу гаргаха байһандаа хан... ...ой байнамнай эли. Тиимэнээ ye са... ...ой, болоожо байһан юумые тон зүб ...ой харуулха гэһэн ормэлээл бидэнэр... ...ой. Мүнөө энэ хүндэ хэрэг болонхой. ...ой гэхэдэ, засаг баряашадай, элдэб ...ой болоод партинуудай хоорон... ...ой зүршэлдөөн, һанамжануудай ил... ...ой, алгасалдаан олон ушарта эблэр... ...ой, тааралдаха аргагүй хурса байна. ...ой «алтан дундые». олохо гээшэ ай... ...ой хүндэ даа.

«Буряад үнэн» хадаа республика соо ...ой, һаһатай зоной мэдээсэл абаха, ...ой, дуулаха эрмэлзэл «садхаа... ...ой гадна буряад угсаатанай оюун ...ой бодолой, һанаан сэдьхэлэй, наци... ...ой онсо һонирхолой бүхы тала... ...ой хараада абажа, дүүрэн хэмжээ... ...ой, алдаб һониннуудаар, тусхай матери... ...ой, ...ой хангажа, тэдхээжэ байха ...ой бшуу.

Тиимэнээ энээхэн хараа шэглэлээр ма... ...ой, һониной нюур шарай бусадһаа тад ...ой байха уялгатай. Инмэ зорилгодоо ...ой, ...ой тулада ажахын ямар нэгэ асуу... ...ой харуулхадзашье, манай нютаг нуу... ...ой, манай арадай эрхилдэг заншалта ...ой, ...ой хабаатай асуудалнуудта гол ан... ...ой, ...ой хандуулхые оролдонобди.

Хүдөө ажахыда мал ажал түрүүшын ...ой, ...ой табигдана. Тэрэл зуура эдэ 70 ...ой, ...ой, ...ой,

Россин Федерациин Конституциин проектые зүбшэи хэлсэнэбди

АРАДАЙ ЗАСАГ ХАМГААЛАЯ

Засаг ба хуули. Эдэ хоёр үгэнүүд тон дүтэ, суг ходо ябадагшье haa, илгаань ехэ. Гүрэнэй дээдын засаг хуулинуудые, тэрэ тоодо Үндэhэн хуулие—Конституцие баталан абадаг, хубилалтануудые оруулдаг, шэнэлдэг. Демократическа, хуули ёhото гүрэнүүдтэ хуули гээшэ засагhаа дээдэ тээнь байдаг. Абтаhан хуулинууд нариимаар сахигдадаг. Тэдэнние гүрэн соохи бүхы засаг, бүхы албан тушаалтан, эрхэтэн бүхэн мэдэхэ, наринаар сахиха уялгатай. Хуули мэдээгүй ушар, эрхэтэнине харюусалгаhаа сүлөөлдэггүй юм. Хуулинуудай сахигдадаг общество дотор гурим, журам бэхи байдаг, эрхэтэн зон сүлөөтэй, жаргалтай, амгалан ажалладаг, ажаhуудаг.

РСФСР хадаа хаанта Россин дэбисхэр дээрэ Октябрьнин хубисхалай hүүлээр тогтоhон республикануудсоohоо эгээн түрүүлэн 1918 оной зун түрүүшынгээ Конституцитай болоо бэлэй. Зарим бүлэг зоной политическэ эрхэнүүд тус Конституциар хизаарлагдаашье haa, тэрэ үедөө демократическа гэжэ тоологдодог байгаа. Яахадааб гэхэдэ, зоной олонхинь эрхэнүүдтэй, сүлөөтэй болоhон, мүлжэлгэ, дарлаталаа сүлөөрхэ аргатай болоо hэн. Удаань үшөө хоёр Конституци абгаа: 1937 ба 1978 онуудта. hүүлшын хоёр Конституцийн hайн талань юуи байгааб гэхэдэ, Үндэhэн Хуули соо соносхогдоhон экономическа ба социальна эрхэнүүд нэгэн нинтэ түсэбөөр хангададаг hэн. Хүниие мүлжэлгэ, хүдэлмэригүйдэлгэ усадхагдаа бэлэй. Туйлаhан hайн юумэеэ бү мартаял.

Үзэл бодолой талаар онсо эрхэ тогтоohон ушаhаа шалтагаалан, Үндэhэн Хуули соо соносхогдоhон политическэ эрхэ ба сүлөөнүүд хүсэдөөр бэелүүлэгдэдэггүй, хашагдадаг, хизаарлагданхай байгаа. Хүнүүдэй эрхэнүүдые бүдүүлигээр эбдэдэг байhан. Тоталитарна гуримтай гүрэнүүдтэ хүнүүдэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүд ёhын тэдысэ соносхогдодог, сахигдадаггүй, ходо эбдэгдэдэг байна.

Дэлгүүрэй харилсаануудта ороод, үмсын зөөриин хүрэнгын бэшэ бусад түхэлнүүдтэй аб адли эрхэтэй болоод байхада, экономическа, политическэ сүлөөнүүдэй соносхогдоhоо, Россин 1978 оной Конституци хуушараа. Шэнэ Конституци хэрэгтэй болоо. hүүлэй хоёр жэл хахад соо Россин Федерациин Үндэhэн Хуулиин хэдэн проектнүүд хэблэлдэ тунхаглагдаа. Зүгөөр тэрэнние баталан абалга ехээр унжагайршоо. Зэмэтэй хүнүүд олон: нэн түрүүн дээдын засаг баригшад. Тэдэнэр арад зонойнгоо аша туhа тухай хамаг үхаан бодолоо, хүсэшадалаа зорюулхын орондо, политическэ арсалдааануудаар үнгэрсэ дашууршоо. Ажахыгаа хосорхын туйлда хүргөө, ажалшадые тулюур туйган байдалда оруулаа. Гэмээ амсахал байха. Эрьехэ наран, ээлжэлхэ түрэ гэжэ байдаг шуу. Хэды болотор хоohон үгэнүүдтэнь найдажа, тэсэжэ байлтайб даа!

Президент Борис Ельцин Россин Федерациин арадай депутадуудай съездээр Конституционно комиссиин түрүүлэгшээр томилогдоhон тушаалтан хаш. Тэрэ комиссиин бэлэдхэhэн Конституциин hүүлшын заhагдаhан проект «Бурятия» газетэдэ августын 11 ба 12 дугаарта хэблэгдэнхэй. Тэрээнпээ бүри урид тэрэ газетын июлиин 22 ба 23-най дугаарнуудта конституционно зүблөөнөөр июлиин 12-то hайшаагдаhан Россин Федерациин Үндэhэн хуулиин баhа нэгэ проект хэблэгдэ hэн.

Алишье проект соонь урдань байгаагүй шэнэ зүйлнүүд олон. Үмсэдөө зөөритэй байха эрхэ (34 статья), хоёр гүрэнүүдэй эрхэтэн нэгэ дороо байха эрхэ (62 статья), ажахын сүүд гэхэ мэтэнүүд. Би эндэ юрист хүн байhан тула шэнэ, hайн, зохидоор, сэсээр зохёогдоhон статьянуудые олоор тоолохо аргатайб. Зүгөөр Үндэhэн Хуулиин проектын гол дутагдалнуудта тогтохо хүсэлтэйб.

Конституционно зүблөөнэй хаbаадалгатайгаар бэлдэгдэhэн президентын проектын гол дутагдалнуудай зариманиинь нимэнүүд.

Президентые дээрээ аха захагүй диктатор болгохо гэhэн зорилготойгоор 83 статья зохёогдонхой. Энэ статьягай тэрэ зандаа абтабал, засагуудай хубаарилга гээшэ хоohон сууряан болошохо. Түлөөлэлгэтэ засаг—парламент хинаха, шалгаха, гүрэнэй гол шухала албан тушаалтадые hунгаха эрхэнүүдээ хаhагдана. Сүүдэй засаг гүйсэдхэхэ засагhаа, президентhээ дулдыданги байдалтай засаг болошохо болоно. Энэ статья заhангүйгөөр абажа огто болохогүй.

Нютагуудтахи засагуудта ородоо дүрбэн статья (130—133) зорюулагданхай. Эдэ статьянууд зорюута балар удхатайгаар, хүнэй уншаад ойлгохоор бэшээр ормоглогдонхой. Юундэ тиигээб гэхэдэ, олон түмэндэ түрэл, дүтэ болонхой, бодото арадай засаг гэжэ мэдэрэгдэhэн Соведүүдые яажашье haань, үгы болгохо гэhэн хорото үзэлтэй эндэ ушарнаоди. «Соведүүд демократи хоёр өбсэшэгүй юм» гэhэн Борис Ельцинэй худал баталамжые захилые Конституциин проект зохёогшодой бэелүүлхэ гэжэ оролдоhониинь эндэ харагдана.

Демократуудбди гэжэ бэеэ нэрлээшэд баруун гүрэнүүдэй юридическэ дүршэл анхардаг хэбэртэйгээр хашхаралдадаг. Тоэд Англиин, США-гай, Испаниин, Италиин, Германиин гүрэнэй дотоодын байгуулалтада, нютагуудтахи засаг болон захиргаанда hуурин зоноор hунгагдаhан Соведүүд ехэ үүргэ дүүргэдэг. Мүнөөнэйхиhөө холо соморхон болгогдоод, ажал хэрэгүүдээ hайн мэдэдэг мэргэжэлтэдээр хангаад байбаал, Соведүүд үшөөш удаан саг арад зоной найдал, харюулха арга боломжонуудтай. Арадтаа дүтэ болонхой Соведүүдээ хамгаалая. Соведүүдые ерэн жэлэй саада тээ манай ороной хүдэлмэришэд шэлэжэ олоhон байдаг. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ Совет засаг арад зоноо зоригжуулан эмхидхэгшэ байhанаа баталаа hэн. Большевигүүдэй бүхы эрхыень үбэршэлөөд, өөрынгөө үгэ дууламгай зарса болгоhондо Соведүүд зэмэтэй аал? «Бүхы засаг Соведүүдтэ!» гэhэн уряал доро демократууд гурбан жэлэй саада тээ Россида засаг гартаа абаhан аад, харин мүнөө тэдэнэр өөрынгөө зохёоhон Үндэhэн хуулиин проект соohоо «совет» гэжэ үгые хюhажа хаяа, Соведүүд КПСС бэшэ. Нинтэ зондо тон дүтэ, эгээн демократическа засаг байhан, байhааршье. Ушар тиимэнэй 130—133 статьянуудай орондо Соведүүд тухай тон тодоор бэелүүлхэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдые, уялганууднь тоб байса бэшэхэ шухала. Үгышье haa, мүнөө байгша Конституциин нютагай засаг, захиргаанууд тухай статьянуудые заhаад, хэрэглэхэ шухала.

Эбдэдэг, hандаажа hалгаадаг, дүршэлөө хэзээ арсаха зонбибди? Конституционно комиссиин бэлэдхэhэн проектын 109 статья соо мүнөө худэлжэ байгаа мүрдэлгэ, мүшхэбэри хэдэг, хуули хамгаалдаг, хуули бэелүүлдэг зургаануудые «мүрдэлгын комиссиэ» гэдэгээр hэлгэхэ гээд хэлэгдэнэ. Энэ буруу. Эбдэхэдэ, бэлэн, эблүүлхэдэ бэрхэтэй. Тэмтэ яаhалнуудай олошоржо байhан мүнөө сагта мүрдэлгын зургаануудай ойро хүрэжэ болохогүй. Мүн президентын проектын 22 статья соо **сүүдэй шиндхэбэрн абатар хуниие 48 часай туршада бариха (хааха) эрхэ буруу гэжэ hананаб.** Урда мэтэ 72 час байhаниинь дээрэ, Яахадааб гэхэдэ, милицийн олонхи оперативна худэлмэрилэгшэд, участково инспекторнүүд ябаган ха юм бэ. Тэрэ мүртөө мүрдэлгэ түргэдхэдэг, мүрдэлгэ хэхэдэ туhалдаг научно-техническэ хэрэгсэлнүүдээр бултадаа хүсэдөөр хангагданхай бэшэ. Энэ зандань, 48 час үлдөөбэл, олон мүрдэгшэд, зэмэлүүлхэhээ айгаад, аюултай гэмтэдые барижа хаахаяа зүрхэсэхэ, сүлөөдэ орхихо бшуу. Тэдэнь мүрдэлгэнөө тэрьелшэхэ, ямаршье харюусалга амсангүй, хара хэрэгүүдээ үргэлжэлүүлхэл.

Демократи гээшэмнай зоргондоо оролгон бэшэл. Уhан эрьедээ баригдадаг, хүн хуулида баригдадаг. Мүнөө зүбшэлгэдэ табигдаhан **России Федерациин Конституциин нэгэшье проектнь баталмаар бэшэ, олон дутагдалнуудтай, зарим статьянуудынь юридическэ талаhаа мүлигдөөдүй, ондо ондоогоор ойлгожо боломорр, тодо бэшэнүүд. Яарахадаа—даарадаг. Тэрэ проектые сентябрь соо абаха гэжэл тоталитарна гурим дахин бусааха гэжэ хүсэгшэд лэ шуулялдана. Уhанай гүнзэгы—далайда, хүнэй сэсэн—арадта. Арад зомнай үгээн хэлэнэ бэзэ. Авантюристнүүдэй hабарта орохо дуратайшуул үсөөн байхал ха.**

Содном БАДМАЕВ,
юрист, философийн эрдэмэй кандидат.
(Статьягай гонорарынь Джарун Хашорой субаргын барилгада эльгээхэ).

Багшанарай августын зүблөөнүүд

МУУГАА ҮЛҮҮСЭ ДАРАНАЛ ХАШ

Улаан-Үдэ хотын hургуулинуудай багшанарай заншалта августын зүблөөн буряад драмын академическэ театрай ордон соо болобо. Зүблөөнэй урда баяр ёhололой оршон байдалда хотын багшанарай коллективүүдтэ нэмэжэ ороhон залуу багшанарые аха нүхэдынь халуунаар амаршалба. Багшын хүнгэн бэшэ ажалда амжалта хүсэбэ, ажабайдалаhаа ута харгыда бэлиг шадабари, дүй дүршэл туйлахыень, вол жаргалтай ябахыень үреэбэ. Залуу мэргэжэлтэдтэ баглаа сэсэгүүд барюулагдаба.

Мүнөөдэр лэ ажабайдалайнгаа намтарай түрүүшын хуудаhа ираhан сэбэр залуухан басагад харюугай халуун үгэнүүдые хэлээ, аха нүхэдөө даган «багша» гэhэн нангин нэрые эн hанаndаа дээрэ үргэжэ ябахаар бэлэн байhанаа мэдүүлээ.

Хормой дээрээ харгын тооhо шэнгээжэ үрдеэгүй холшюр залуу үетэндэ бидэшье амжалта хүсэебди.

Тус зүблөөн дээрэ «Хотын эрдэм hуралсалай эмхинүүдэй 1992—1993 онуудай hуралсалай жэлнүүдтэ хэhэн ажалай дүнгүүд ба саашанхи хараа түсэбүүд тухай» гол элидхэл хотын hуралсалай захиргаанай начальник Владимир Борисович Прокопьев хэбэ.

Дүршэн табан минута соо үрдихэ гэжэ оролдоод, яаран татажа уншаhан нүхэр Прокопьевой элидхэл соohоо ойлгоходо, хотын эрдэм hуралсалай байгууламжада үнгэрhэн hуралсалай жэлнүүдтэ ехэхэн хубилалтануud болоhон, ажал худэлмэришье хэгдэhэн, эрдэм hуралсалайшье шанар hайжаруулагдаhан байна.

Гансахан 1990 онhоо эхилжэ, hургуулинуудта дүрбэн ехэ рефөрмо хэгдээ. Эдэ хубилалтануud эрдэм hуралсалай байгууламжада hайншье, муушье юумэнүүдые асараа гээд элидхэлшэ тэмдэглөбэ. Эдэ дүрбэн рефөрмын ямартань түшэглэхэеэ, ямарыень hуралсалдаа нэбтэрүүлхэеэ ойлгожо ядаhан, тэбдэhэн, мэгдэhэншье директорнүүд, коллективүүд олдоо бэлэй. Гэбэшье туhатай хэрэгтэй зүйлнүүдые олоhоншье хүтэлбэрилэгшэд олон.

Улаан-Удэ соо 72 hургуули, 11 лицей, гимназии, hургуулиин наhа хүсөөгүй хүүгэдэй 139 hургуули-саад бии юм хаш. Эдэ hургуулинуудые 15 hурагшад алтан медальтайгаар, 47 hурагшад мүнгэн медальтайгаар дүүргэ. Дээрэ дурсагдаhан hургуулида, гимназинуудта бүхыдөө долоон мянгаад хүн худэлнэ. Тэдэнэй 3400-ниинь багшанар юм. Бүхы багшанарайнь 80-яад процентнь эхэнэрнүүд, 28 hургуулиин байшан 78 процент элэhэн, хуушарhан гэжэ тоологдоно. Тэдэнние заhабарилха арга ооложонууд мүнөө сагта үгы.

Hүүлэй жэлнүүдтэ хотын hурагшадай зунай лагерьнуудта амаралтын гэрнүүд, санаториануud хооhоржо эхилээ. Гурбадахи сезондо хүүгэд олдоногүй. Путевконууд үнэтэй болоо. Эмхи зургаануud, предприятинуud лагерьнуудые, санаториануud мүнгэн зөөригүйөө болжо, бэе дээрээ даажа абахаяа арсана. Тиимэhээ хүүгэдэй амаралтын гэрнүүд зэргүй болоно. Элдэб шуран коммерсантнуудай гарта ороно. Мүнөө үедэ хотын эрдэм hуралсалай ерэхэ жэлэй программа табигданхай. Тэрээн соо хүүгэдэй томо комбинат, үбшэн үлбэр хүүгэдэй hургуули нээгдэхэеэ хараалагдана. Ерэхэ hуралсалай жэлдэ бүхы hургуулинуудта хуулиг журам сахиха талаар hургуулиин директорэй орлогшын тушаал бии болгогдохо байна. Сентябрийн арбаадаар хотын бүхы багшанар аттестаци гараха юм. Энэмнай багшанарай эрдэм бэлиг, дүй дүршэл мүлихэ, дээшэлүүлхэ талаар ехэ удха шанартай үйлэ хэрэг болохо байна.

Хотын бүхы hургуулинууд сентябрийн 1-hээ hурагшадайнгаа урда үүдээ сэлихээр бэлэн байна. hургуулинууд саг соогоо заhабарилагдаа, шэрдэгдээ, дулаалагдаа. Багшанараар, техническэ худэлмэрилэгшэдөөр дүүрэн хангагдаа.

— Мүнөөдэрэй энэ хүшэр хүндэ сагта хотын багшанарай коллективүүд, hурагшадшье эрдэм hуралсалай орьёл өөдэ эбтэй эетэй эрмэлэхэнэр бэлэн байhанаа мэдүүлжэ байна. Энэ нангин хэрэгтэтнай амжалта хүсэнэб. Хүндэтэ hүхэд, hуралсалай шэнэ жэлээр амаршалнаб!—гээд, В. Б. Прокопьев элидхэлээ түгэсхэбэ. Иимэ үедэ урдань элидхэл анхаралтайгаар шагнагдаа нэрьемэ альга ташалтаар түгэсөө гээд бэшэгдэгшэ бэлэй. Мүнөө тиимэ сагай үнгэрөөшье hаань, ёhо заншалынь үлөод лэ байна даа. Танхим соохи нэрьемэ альга ташалгын дуурян театрай фойе соо «Амурские волны» гэжэ вальсын уянгата хүгжэм хотын духовой оркестр зэдэлүүлшэбэ. Энээхэн үедэ manhaa ехэшье холо ошоогүй амгалан тэнюун саг аятайханаар hанагдаадхиха юм.

Удаань элидхэл зүбшэн хэлсэлгэ эхилбэ. Түрүүн үгэ абаhан 43-дахи hургуулиин директорэй орлогшо М. А. Сальникова hургуулиингаа үнгэрhэн жэлдэ туйлаhан амжалтануud тухай догтохо зуураа энэ жэлдэ арбан найман hурагшаднай институдуудта, хоёр hурагшаднай университедтэ ороо гээд элидхэбэ. hуралсалайнгаа ябасада эльдэб шэнэ хубилалтануud, туршалганууud хэхэ хэрэгтэмнай ГУО үшөөл hаалта хэнэгүй. Тингээшье hаа, номуудаар дуталданабди. Залуу багшанарнай байра байдалгүйдэнэ.

1-дэхи hургуулиин директор А. А. Герштейнэй үгэ:

— Манай hургуули дуранай, үнэн сэхын, зоригой hургуули юм. Сэхэ мэдүүлбэ. Энэ үнэрэеэ хамгаалhан олон жэшээнүүдые дурдаба. Тэд хэл зүрхэ арюудхаhан нүүдые хэлэбэ.

37-дохи hургуулиин директорэй орлогшо С. Гармаева hургуулиинга логическа шэглэлтэй б тухай хөөрэбэ. Тэрэнэ тадхаhан жэшээнүүдые радхаба.

Саашань үгэ хэлэ шэшье hургуули, саа хүтэлбэрилэгшэд энэ най үгэнүүдые хэлэ ларагшадай альга та да хүртэбэ.

Тус зүблөөндэ Бур спубликын Министр Советэй Түрүүлэгшэ логшо А. С. Иванов, ховно Советэй Сов дэмэй hуралсалай, с ба залуушуулай пол комитедэй түрүү уялга дүүргэгшэ Л. маева, республикын hуралсалай министр Намсараев, МВД-гэй нуудай захиргаануу лөөлэгшэд хабаадаа хэлэhэн байна.

Энэ зүблөөе шагна хадаа, хотын hургу алишье талараа ай тайнууд, hуралсалай дүй дүршэл хэрэглэ дые hургадаг, ш шэглэлнүүдые н хүдэлжэ байдаг ю гэжэ hанахаар. Хар ажаоайдалай үдэр дутуу дунданууд, дээгүй асуудалнуud зөөри, ном hудар, эл салин, сахил журам тэ бултанда мэдэжэ Тэдээн тухай жэл мэшүү зүблөөнүүд дагдана. Жэл бүри шьеб шиндхэгдэнэ, шьеб мартагдана. ажабайдалнай иимэл даа. Мүнөөнэй хүшэ сагта тииhээ тиитэ hэн бодол үгэ хэл элидхэлнүүд соогуу hабаагшаар татагдана.

Гэхэтэй хамта hур хүүгэд лэ эндэ-тэнд табина, архи тамхи Аралжаа наймаа Алалсаан хюдалсаа лоно. Хулгай тонуу нэ. Үншэн хэнэ. шэн хүүгэд олошоо тамхинай охинhоо а хор асардаг гэр бүл гүй болоо. Гэр бай подполи, подвал соо ро шара hорohон у хүүгэд хононо, үнэ

Хүүгэдэй сүлөө гэргэхэ кружогууд, нууд, спортивна та кинотеатрнуud үгы Хүүгэдэй секс, п дэлгэрнэ.

hурагшадайнгаа дэ аймшаг тай, ааша тухай зүблөөндэ х ехэшье, багашье багша, хүтэлбэрилэгш заалажа, үгэ алда талаар ямар hургу рүүлнэб», hүүлэй ж ды үхибүүд алуулаа бараааб, үбдөө, hура болооб гэhэн тоо бар огто дурдагдаагүй. Л лэй жэлнүүдтэ Х соомнай тиимэ харш аашанууд үзэгдэхэе шоо юм гү? Тиим дээсэл дуулдаагүй.

Буряад арадай ду хүүгэдэйнгээ hайни гөөд, муушь дара ты!»—гэhэн сэсэн м бии ааб даа.

Зүгөөр тус зүблө hээ тобшолол хэхэд багшанар хүүгэдэй үлүүсэ дарана ха хаар байба. Энэ уда жэ оролдоhоной аал? Хэн харюусаб

Д. ДЫЛЫ
манай тусхай

Үерэй усалда орогшодто туhалая

ЭРЬЕЖЭ ХАРААЛ hАА, ОЙЛГОХОТ

Би, ши, бидэнэй хүршэнэр, танил талануудnай мүнөө энэ зэбүүн хүндэ сагта хэр hууна гээшэбүдби? Бэе бэеэ харалсажа, бэе бэедээ туhалалсажа ябаха саг хүрэжэ ерээд байнал даа. Танил хүнүүдээр уулзажа хөөрэлдэхэдэш, олонхинь лэ хүшэр хүндэ байдалда ороод, ядарха зобохо туйлдаа хүрөөд байhан лэ тухайгаа хөөрэдэг. Энэ жэлэй эхинhээ манай ажабайдалда юун болоногүйб даа. Саhата шуурган, ган гасуур, хорхой шумуул, таршаануud, үерэн уhанай гай тодхорнууд, газарай хүдэлхэ ябадал бидэнэй hанаа сэдьхэлые зобоожо, олохон хүн зоние ямар ехэ хохидол зоболондо оруулба гээшэб?

Тэд бидэ ган гасуурай, үерэй уhанай гай тодхорто ороhон хүнүүдтээ туhа хүргэжэ шадана ха гүбди? Тэдэнэй али зэргын гасалан зоболондо ороод байнаб гэжэ сэдьхэл бодолоороо мэдэрнэ ха гүбди? Миниг hанахада, бидэнэр гансал өөhэд тухайгаа шэбшээд, «хамаг юумэн намhаа саагуур, наранhаа наагуур болуужан» гэжэ онсолоод ябана бэшэ аалди даа.

hаяшаг би албанай хэрэгээр нэгэ суглаанда хабаадалсаhан хүн бүхэн hанаагаа ехэ зобоожо байhанаа мэдүүлэн, олон hанамжа, дурадхалнуудые оруулба.

— Хүн зоной үерэй уhанай гай гасаланда ороо, зобоожо, тулижа байхадань, хулгайшад, дээрмэшэд тэдэнэй зөөрие хулгайлжа, муу муухай яадалнуудые хээ. Хүн нэрээ алдаhан гэмтэдые бариха, хэhээхэ гэжэ милицийн худэлмэрилэгшэд яhала оролдоо. Бидэ дээрмэшэдые барижа, хуулинин зургаануудта тушаагаасди. Манай Заречный милицийн таhагта хүдэлмэрилэгшэдые олошоруулха шухала. Отделениинай мэдэлэй газар дээрэ оршодог, «Коммунальник» гэжэ саадай нэгэдэлэй гэрнүүд соohоо ехэ хулгай хэгдэг. Дээрмэшэд хулгай хэhэн мүртөө үшөө гэрнүүдые галдана ха юм. Иимэ дээрмэшэдтэй хайра гамтуй тэмсэл хэхэ шухала,—гэжэ милицийн худэлмэрилэгшэ Н. Багулов хэлэhэн байна.

Энэ суглаанай худэлмэридэ Буряад Республикын ажалай ба хүн зоние ажалаар хангалгын министр И. М. Пытин хабаадалсажа, үгэ хэлэхэдээ;

— Үерэй уhанда ороhон хүн зондо, илангаяа, ажал дээрээ үсөөрүүлгэдэ оруулагданхан хүнүүдтэ мүнгөөр туhаламжа хүргэхэбди,—гэжэ мэдүүлээ. Иван Митрофанович Пытин энэл суглаан дээрэ иимэ тогтоол баталан абаба.

«Хүн зоние ажалаар хангаха» гэhэн Россин Федерациин хуулиин 39-дэхи бүлэг баримталан, үерэй уhанай гай гасаланда ороhон хүн зондо саг дары туhаламжа хүргэхэ. Хүн зоние ажалаар хангаха Улаан-Үдэ хотын түб (Д. Ф. Будаева)—14 миллион түхэриг;

Сэлэнгын түб (В. Ф. Шахартуев)—7 миллион түхэриг;

Хяагтын түб (В. Ж. Цыремпилов)—5 миллион түхэриг;

Кабанскын түб (В. Я. Филиппова)—7 миллион түхэриг;

Зэдын түб (П. М. Бальчугов)—5 миллион түхэриг;

Тарбагатайн түб (К. Н. Павлов)—5 миллион түхэриг;

Ивалгын түб (Л. А. Лебедева)—7 миллион түхэриг.

Хүшэр хүндэ байдалда ороhон хүнүүдтэ туhалха түхай оултадаа шэбшэжэ, сэдьхэлэй hайхан ябуулганууdые бэелүүлдэг болоёл.

В. ВОЛЬСКИЙ,
Буряад Республикын профсоюзуудай Советэй хэблэлэй түсые даагша.

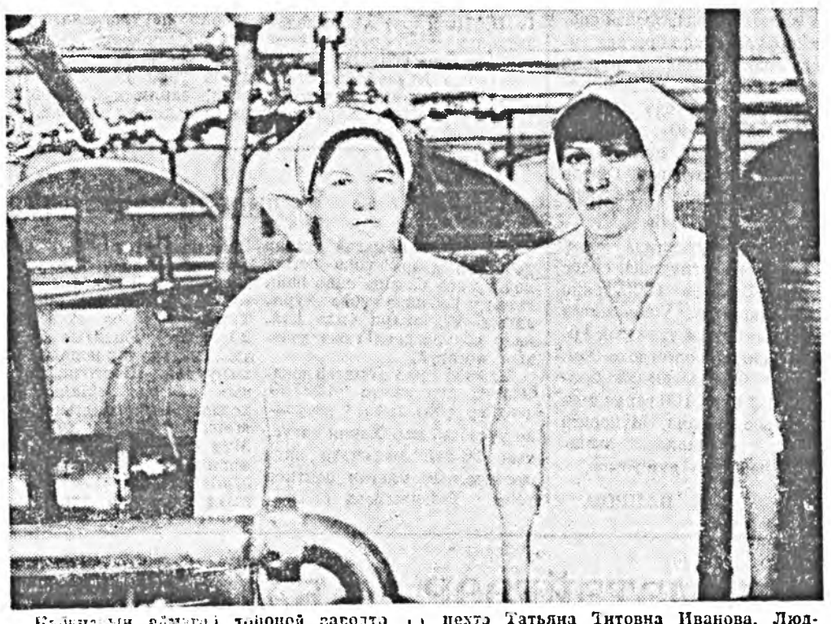

Казинскийн аймагай тоhоной заводто дүн хамта хори гаран хүн эбтэй эетэй худэлжэ байдаг юм. Ахалагша мастер Ранса Шаймеевна Ахметханова 21 жэл өндэ худэлжэ ябана. Тус заводто үдэр бүрн табан ажахыhаа 15 тонно сагаан эдеэн тушаагдана. Заводой аппаратна цехтэ Татьяна Титовна Иванова, Людмила Валентиновна Семененко гэгшэд ажал дээрээ онсо шалгаржа худэлнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Т. Т. Иванова, Л. В. Семененко.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ОЛЗОТОЙ БОЛГОХЫН ТУЛА

Бэшүүрэй аймагай Охин-Булагай совхоз адуу мори үсхэбэрилдэг үнинэй ажахынуудай нэгэн болоно. Дэлгүүрэй эрхэ байдалда энэ hалбариие ашаг олзотой болгохо зорилготойгоор Орловскын үүлтэрэй азарга, гүүнүүдые худалдажа абаа юм.

Түрүүлэн, 1987 ондо «Бутон» гэжэ нэрэтэй азарга худалдажа абаад, удаадахи жэлдэнь 15 гунан, гүүнүүдые худалдажа абаа hэн. Мүнөө эндэ бүхыдөө 61 гүүн, азарга харуулhалагдажа байна. Тэрэ тоодо 31 гүүн үсхэбэрилэгдэнэ. Иигэжэ тус ажахыда үүлтэртэ адуу моридой тусхай фермэ байгуулагдаа. Байгша ондо тус ажахы үшөө 15 гүү худалдажа абахаар хараална. Үүлтэртэ адуу моридые үсхэбэрилжэ байhан адуушад Сазонов, Разуваев, Семенов, Болонев гэгшэд байгша ондо Орловско үүлтэрэй 35 гүүнhээ 30 унага абажа, hайнаар түлжүүлжэ байна,

В. ЖИГЖИТОВ.

ДУРАДХАЛЫНЬ ҮРЭ ЕХЭТЭЙ

Локомотив-вагон запаоарилгын заводто зохёохы ульhатайгаар ажалладаг, үйлдбэридэ аша туhа асарха гэжэ оролдодог худэлмэришэд бага бэшэ юм. Үргэн хэрэглэмжын эд бараа бүтээдэг цехэй слесарь Михаил Ильич Бакушев—эдэбхитэй урлан нарижуулагша. hүүлэй жэлнүүдтэ экономическа ашаг Үрэ ехэтэй урлап нарижуулгын олон дурадхал үйлэдбэридэ нэбтэрүүлээ.

Байгша оной эхиндэ оруулhан дурадхалынь үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдэжэ, 1 миллион 152 мянган түхэригэй экономическа ашаг Үрэ абтаа. Тус цехтэ бүтээгдэдэг светильнигые багсалха технологи хубилгаhанай ашаар иимэ ехэ ашаг Үрэ абтаа гээшэ. Иинь хюрөөдэмэл материал, элшэ хүсэ, хадааhа гэхэ мэтын материалнуудые ехээр алмаха арга олдоо. Гадна 5 тоннын контейнер соо анхан 60 светильник багтадаг байhан haa, мүнөө 80 хэhэг багтана.

Т. СОБИНКОВА.

СНГ: тобшо hонинууд

КОМСОМОЛЬСК-на-АМУРЕ. Эндэхи гол мүрэнэй порт харинн гүрэнэй түрүүшын судные hаяхан үгтан абаа hэн. Хотын худалдаа наймаанай эмхи зургаануудта тараагдаха 2 мянган тонно промышленна эд бараа ба эдеэ хоолой зүйлнүүдые Хитадай Дзямусы порthоо теплоход асараа hэн. Нютагай порт уласхоорондын статустай болоо юм. Эндэ тамуужан худэлнэ, хилэ шадарай пункт нээгдэнхэй. Нэгэн доро 10-аад судна угтажа абаха аргатай юм.

Нёдондо жэлдэ тус портын худэлмэрилэгшэд Амарай гол мүрэнэй пароходствын бүридэлhөө гаража, бэеэ даанхай байдалтай болоод, мүнөө жэлдэ акционернүүд болоо юм. Шэнэ эрхэ байдалда худэлхэдэнь хүнгэн бэшэ байгдана. Үнэ сэнгүүдэй дээшэлhэн дээрэhээ портынхидай хангамжа хэрэглэхэ хүнүүдэй тоо нёдондоной хиhөо хоёр дахин үсөөрэнхэй. Тиигэжэ Япон ба Хитад хүрэтэр рейснүүд хэгдэдэг болонхой. КНР-эй Тунцзянай портынхидта ашаа үргэдэг, тамаржа ябадаг тухэрэлгэнүүд арендэдэ үгтэнхэй. Сингапурта элhэ олзоборилго дээрэ хэрэглэхыень земснаряд, буксир, гурбан баржа эльгээхэ бэлэдхэл хэжэ байнхай.

Портын худэлмэрилэгшэд аяншалга эмхидхэдэг болоо. Амар мүрэнөөр Хитад хүрэхэ аяншалагшадай түрүүшын бүлэгүүд оуридхэглэнэ. Худэлмэригүй байhан теплоходууд ба суднануud энэ зорилгоор хэрэглэгдэхэ юм ха.

МОСКВА. Ниислэлэй Арадай искусствын музейн залнуудта нээгдэhэн выставкэ Россин хойто нютагуудай арадуудай уран бэлигтэй Москвагай ажаhуугшадые танилцуулна. Арадай уран гартанай ба мэргэжэлтэ уран зураашадай бүтээhэн 2 мянган шахуу бүтээлнүүд дэлгээгдэнхэй.

Чукоткын уран гартанай яhа hиилэжэ хэhэн скульптурануud. Тюменскэ областьдо ажаhуудаг хантынуудай үйhөөр хэhэн зүйлнүүд, Саха Республикаhаа алтан зүйлнүүд ба үндэhэн арадай хуссаhа хунар, Коми АССР-hээ асарагдаhан, модоор хэгдэhэн дүрсэнүүд, бусад гоё hайхан зүйлнүүд эндэ табигданхай. Амар шадарай ба Сахалинай арадуудай шэмэлhэн гоёохо искусствын бүтээлнүүд харуулагдана.

Дэлхэйн үндэhэн арадуудай уласхоорондын жэл гэзд ООН мүнөө жэлые соносхонхой гэзшэ ааб даа. Энээнтэй дашарамдуулан, тус выставкэ үнгэргэгдэнэ гээшэ. Россин хойто нютагуудта ородуудhаа гадна 26 арадуудай түлөөлэгшэд ажаhуудаг юм.

БИШКЕК. Кыргызстанай хүбүүд Россин ба Узбекистанай училищинуудта hуража дүүргэхэдээ, офицернүүд болохо юм. Мандатна комиссиэ гараhан 122 хүбүүд Россиэ, 40 хүбүүд Узбекистан ошохонь гэжэ Кыргызстанай Республикын Оборонын үгэнэй комитедhээ мэдээсээ hэн.

Мүнөө Турциин сэрэгэй колледжнүүдтэ Кыргызстанай хэдэн арбаад залуу хүбүүд hурадаг юм. Гушаад шахуу залуу офицернүүд тэндэ мэргэжэлээ дээшэлүүлжэ байнхай. Хэдэн жэлнүүдэй үнгэрхэдэ, Россида, Турцида ба Узбекистанда бэлэдхэл гараhан сэрэгшэд Кыргызстанай национальна армида урданай совет офицернүүдэй hуурине эзэлхэнь гээшэ.

САРАТОВ. Бизнесэй болон мэдээсэлэй технологини талаар Москвагай уласхоорондын университедэй филиал эндэ нээгдээ юм. Бизнесэй, мүнгэн hанагай ба менеджментын талаар эрдэм мэдэсэеэ гүнзэгырүүлхэ дуратай хүнүүд Саратовай гүрэнэй университедэй дэргэдэхи филиалда hураха аргатай болоо. hуража байхадаа, студентнэр харнин гүрэнүүдтэ стажировкодо ошодог байха юм ха. Наhатайшье, залуушье олохон хүнүүд шэнэ эмхи зургаанаар hонирхоно. Тэдэнэртэ зорюулагдан бэлэдхэлэй курсануud нээгдэнхэй. Сентябрьда шэнэ университедтэ абалгын шалгалтануud эхилхэ ёhотой.

САНКТ - ПЕТЕРБУРГ. «Россин фермер» гэhэн бүхэдэлхэйн 2-дохи ярмаг өндэ үнгэргэгдэнэ. Венгриин, Голландиин, Германиин, Даниин, Италиин, США-гай ба бусад оронуудай hурагшадай эрэлтэй бүтээгдэхүүнүүд тэрээндэ хабаадаа.

Россин Тарим хынуудай эблэл, нернэр бүлгэм ба «Ленжспо» нэгдэ эмхидхэгшэдэй то но. Хүндэ ажахы бүтээгшэдэй ба тэ гээшэ.

САРАТОВ. Бизнесэй болон мэдээсэлэй технологини талаар Москвагай уласхоорондын университедэй филиал эндэ нээгдээ юм. Бизнесэй, мүнгэн hанагай ба менеджментын талаар эрдэм мэдэсэеэ гүнзэгырүүлхэ дуратай хүнүүд Саратовай гүрэнэй университедэй дэргэдэхи филиалда hураха аргатай болоо. hуража байхадаа, студентнэр харнин гүрэнүүдтэ стажировкодо ошодог байха юм ха. Наhатайшье, залуушье олохон хүнүүд шэнэ эмхи зургаанаар hонирхоно. Тэдэнэртэ зорюулагдан бэлэдхэлэй курсануud нээгдэнхэй. Сентябрьда шэнэ университедтэ абалгын шалгалтануud эхилхэ ёhотой.

Энэнь ехэ газ ледуудай нинда гой дүрбэдэхи hуу болоно. Холын ажаhуугшадай гүрэ рай энэ зам нээг зондо ехэ зон үгөө.

Августын 30 б маг болохо юм.

ВЛАДИВОСТО нэгэдhэн агаарай Сахалинай «Зона hэн аэропортые hай той холбобо. Сам лоон хоногтоо ниндэхэ, биледь ган түхэриг байха

Энэнь ехэ газ ледуудай нинда гой дүрбэдэхи hуу болоно. Холын ажаhуугшадай гүрэ рай энэ зам нээг зондо ехэ зон үгөө.

БУРЯАД ҮНЭН

Ум Маани Бадмээ Хум

«Буряад үнэн» сониной болон Россин Буддын шажантанай түбэй захиргаанай үмэнэһөө тус хуудаһан һарадаа нэгэ удаа хэблэгдэн гарадаг.

Август, 1993 он

АЗА ЖАРГАЛАЙ ҺАЛБАРХА— АРЮУН СЭДЬХЭЛЭЙ ИЗАГУУРҺАА

Далай-ламын шажанай түлөөлэгшэ Джампа Тинлэй ламхайн Новосибирскын университедэй Буряадай таһагта айладаһан үгэ

Эхэ хамаг амитанай энхэ элүүр
ажамидархын түлөө
Энэрхы сэдьхэлэй зальбарал
Элдэр арюунаар мандатугай!

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ивалгын дасанай шажанай дээдэ һургуулида философи заадаг багша—Балдан ламхай.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Джампа Тинлэй манай республикада июлиин 6—9-дэ түрүүшынхээ хүндэтэй Ага ошожо ерэһэнэй удаа июлиин 19—28-да дахин манай нютагтаа ирэлээ юм. Тэрэ республикын хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзажа, хөөрэлдэһэн, ном хотодо дуганай арамнайлгада хабаадаһан байна. Энээн тушаа дэлгэрэн. Эдэ хүмүүд манай газетэдэ толилогдоо һэн.

Джампа Тинлэй 1962 ондо Урда Энэдхэгтэ, Түбэдһөө тэрьедэжэ гарагшаһан түрэһэн юм. Һургуули дүүргэһэнэй удаа Варанаси хотын Түбэдэй судлаануудай түб институдта долоон жэл һураа. 1985—1990 онуудта Зеландида Буддын шажанай Махаянын шэглэлэй уламжалалта ёһо гуримша уласхоорондын жасын түб—Дорже Чанг институдта багшаар, ортолагаар хүдэлөө, 1990 онһоо Энэдхэгтэ бусаад, Далай-ламын зүбшөлөөр ашаг нютагта даяан бисалгал хэжэ захалаа һэн. Байгша оной апрель һарада Далай-лама Джампа Тинлэйе Россида шажан дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ туһа болгоор өльгөөгдөө.

Университедэй дурадхагдаһан үтые июлиин 8-да **Джампа Тинлэй Новосибирскын университедэй Буряадай таһагта хэлээ юм. Буряад сэхээтэнэй эблэлдэ июлиин 25 дэй маанинии лүн табижа, айладаһан һургаалнуудыень удаадахи «Буянда» гэжэ нэрлэбэ.**

Университедэй багшанартай уулзаһандаа баяртайбэ. Далай-ламайн түлөөлэгшэ байһан тула тэдэ хүн бүрэн хайхан юрөөлнүүдые танилцуулаа. Дорно зүгэй философиин үндэсэй байһантнай намда ехэ сонсогдоно.

Юушье шудалха, үзэхэдөө, ямар нэгэ хүрэхэ, зоболонһоо хараалгаһэй байдаг. Мүнөө үеын ухаалаг тон түрүүн эд зөөриин ашаалтай бэхи байдал туйлаха шаардлагатай. Энэнь зүб. Ажаһуурилгаа, зубсаһа хунар, эдеэ хоол хэрэгтэй. Гэхэ зуура нимэ эрдэмтэй хүсэд бэшэ болоно. Бисалгаха бэлиг шадабари бултандамнай бии. Энээнии шудалха хэрэгтэй. Энэ хадаа дуулдаагүй юм. Зарим тон баян болоно. Гүрэм заһал мэдээгүйдэтнай хамаагүй. Харин сэдьхэл бодолдоо нүүгэ бэшэрэл үйлэдэһэнэй ашаар оршолонһоо хахасахатнай, боди хотог, жаргалан олохотнай дамжаггүй. Залуудаа удаан шашадаг зондо дурагүйшэ һэм. Энээгээр түгэсхэнүү. Асуудал табигты.

— Физикын ямар шэглэл шудалһамта?

— Теоретическэ физикэ, относительностиин теори гэхэ мэтэ. Объект, субъектын харилсаан, зэргэсүүлгэ. Жэшээнь, ямар нэгэ юумые (объектые) томо, бага гэжэ тодорхойлхын тула заабол субъектын (ажаглагша, сэгнэгшын) сэнэргэ хэмжүүртэ хараадуулха хэрэгтэй. Боро гоохоной хэмжүүрээр хүн гэшэ хада мэтээр үзэгдэхэ зэргэтэй. Юрэнхыдөө, субъектүйгөөр (ажаглагша, үйлэдэгшэ) объект (үйлдүүлэгшэ) байха аргагүй ха юм.

— Тингэбэл, дулдыданги бэшэ махабод (объективная реальность) бии юм гү?

— Энэ орёо ойлгосо. Буддын шажанай хараа бодомжоор условно махабод ба абсолютна махабод бии. Жэшээнь, энэ минии баригша стакан—условно махабод гээшэ. Энээндэл адляар, машина мүнлэ условно шанартай. Харин абсолютна махабодын сэнэргэ хэмжүүрээр эдээнии «аяга», «машина» гэжэ нэрлэбэлнай, мэдэхэ зондо энеэдэтэй байха. Тиньһээ тинтэрээ «би» гэжэн зүйл хаана юм. «Би» гээшэ юун юм бэ? «Би»—бэе гү? Ухаан бодолни—«би» гү? Тэрээншэлэн энэ аягые бодосой талаар харабал, шэл болоно. Тинхэдээ аяга үгы гэжэ ойлгольтогүй. Зүгөөр бидэнэй ямар хараа бодолтойгоор сэгнэһэн ушаһаа энэ аяга байна гэжэ хэлэхэ жэшээтэйбди.

Мүн баһа бэ?мни «би» бэшэ, ухаан сэдьхэлни «би» бэшэ. Теэд энэ мүнөө «би нуунаб» гэхэдээ, минии бэе нуунаа гэжэ ойлгонобди. «Би бодомжолноб» гэхэдээ, «ухаан сэдьхэлни» бодомжолно гэжэ ойлгонобди. Тинхэдээ «би» гээшэ бэеһээшье, ухаан сэдьхэлээшье гадуур болоно бэшэ гү? Минии ухаан сэдьхэл гэхэдээ, «би» гээшэ ухаан сэдьхэлнээшье амяараа, гадуур мэтээр үзэгдэнэ хэ юм. Юрэнхыдөө, бидэнэй хараа бодомжо, сэгнэлтэнээ дулдыдан, «би» гэһэн условно ойлгосо байха жэшээтэй. Европын классическа философи энэ талаар дүтэрхы ойлгомжотой («Би» гэһэн абсолютна зүйл, ойлгосо байхагүй, тэрэ бодото дээрээ хооһон, үгы зүйл болоно гэһэн тобшолол багшын бодомжоһоо хэхээр байна,—**Согсологшын ажаглалта).**

— Эд хүрэнгын талаар хүгжэн һалбаралгые сэдьхэл бодолоо арюудхажа туйлагдаһаа жаргалда буддын шажан зүришэлдүүлдэг гү? Яагаад жаргал туйлахаб?

— Сэдьхэл бодолоо арюудхажа туйлагдаһан жаргал эд хүрэнгэ хурлажа туйлагдаһан жаргалда шууд зүришэлдүүлэгдэдэггүй. Сэдьхэл бодолой хүгжэлтөөр жаргал туйлагдадаг гэжэ Европын хүн зон хожомоо ойлгобол, нимэ зүришэлдөөн үгы болохо. Харин тинхэдэнь мүнөөдөө зарим хүнүүд имагтал тушаал, зэргэ олохын тула буддын шажанда һүзэглэжэ захална. Энээнһээ үрэ гарахагүй.

— Сэдьхэл бодолой болон эд хүрэнгын зүйлнүүдэй талаар мүнөө үеын буддын шажанай, христос шажанай хараа бодолнуud ямар бэ?

— Энэ талаар буддын шажанай болон христос шажанай үндэһэн һургаалнууд тон дүтэ. Жаргалай эшэ үндэһэн, шалтагаанинь сэдьхэл бодолой хүгжэлтэ гэжэ эдэ шажан хоюулаа тоолоно. Мүн бүхы зоболон тодхор болбол уур хилэн, шунал ташаяанги, мунхаг—эдэ гурбан юумэнһээ эхитэй гэжэ эдэ шажан тоолоно. Онсо шухаг илгаань гэбэл, һайгаа хүгжөөхэ, муугаа дараха онол арганууд буддын шажанда эрдэм ухаанай хараа бодолой үндэһөөр, тон нягта наринаар зохёогдонхой бшуу. Эдир залуудаа би ехэ тоомгүй, ёһотой хулиган яһаһан юмби. Буддын шажантай ушаһаагүй һаа, мүнөө, магад, мафиоси, дээрмэшдэй ударидагша ябахадаа болохо байгааб. Ухаан бодолни ньһала тодорхой аад, тогтуурилгүйшэг юм. Зүгоор ёһотой багшанартай уулзаһанай ашаар, тэдэнэй энэрхы сэдьхэлэй, туһаламжын ашаар би улам улам гүнзэгыгөөр бодомжолжо, һуража захалааб. Гурбан жэл үнгэрхэдэ, үнэхөөрөө хубилһаа ойлгооб. Даяан бисалгал хэжэ байха үедөө би тон жаргалтай байгааб. Танай орондо ерэхэ хүсэлэн намда үгы һэн. Гэбэшье Гэгээн түрэлтэ Далай-лама намайе нэгэтэ дуудаад, тэрэнэй захиралтаар Росси ошохо болооб. Тон ехэ арга боломжоёо алдахашни гэжэ даяанда суттаа һуурһан нүхэрни хэлээ. Теэд мордохо уялгатай байһанби.

— Россида олон юумэн хубилжа байнхай. Россин газар дээрэ буддын шажанай зорилго ямар бэ?

— Миниин һанамжаар, буддын шажаан энэ орондо тон хүсэтэйгөөр хүгжэжэ байна. Буддын шажан имагтал Россие дамжан, баруун оронуудта дэлгэрхэ юм гэжэ Гэгээн түрэлтэ багша минии тэрээнтэй уулзахадамни хэлээ. Энэ талаар эндэ түйлай ехэ арга боломжо бии. Энэ яһадалда зохихо эрхэ байдал хангаха хэрэгтэй. Тиньхын тула хүн бүхэн оролдохо уялгатай. Нэгэ гү, али хоёр хүн нимэ эрхэ байдал хангажа шадахагүй. Ёһотой сэбэр шажанай һургаал эндэ байгуулха гэжэ оролдохоб. Алдар соло, жаргалда би шунал, дадалтай болоогүй юмби. Хожомынь би нютагаа бусахаб. Гэбэшье тэрэ хүрэтэр танай орон дотор шажанай һургаалые хүгжөөлгэдэ туһа хүргэхын тула али болохо оролдолго гаргахаб. Эрхим нүхэрэйм энэ талаар буруу юумэ хэжэ байбалнь, би энээн тухай сэхэ хэлэхэб. Һайн эрмэлзэлтэй зонине би дэмжэхэб.

— Шамбалын орон бии юм гү? Бии һаа, хаана юм?

Энэ асуудалые соносоһоор үндэр түрэлтэ багша энеэгээд, иигэжэ харюусаба:

— Энэ асуудал Москвада намда табяа һэн. Илангаяа ухаан бодолой ажалтай хүнүүд Шамбалаар һонирходог. Номой ёһоор энэ орон Россин хойто зүгтэ оршодог гэжэ заагданхай. Зүгөөр Шамбалые энэ дэлхэй дээрэ байһан мэтээр ойлгохонь буруу. Жэшээнь, абяануудые хаража үзэбэл, тэдэ олон ондоо байдаг. Зарим абяануудые бидэ соносоноёбди. Нүгөөдүүлыень ан амитад дууладаг, харин бидэ дууладаггүйбди. Ультра-абяае имагтал транзисторнууд хаажа абаха арганай. Ажамидаралай элдэб түхэл янзануудай дунда манай нюдэд юумые бүдүүн барагаар ажаглан, хадуужа абадаг объект болоно. Зарим газарта тусгаар зарим хүнүүд лусуудые харадаг. Лусуud хадаа эльэ хүсэтэ бэе махабадтай байна. Тиимэһээ Шамбала гээшэ ажамидаралай онсо нарин түхэл янза болоно. Тэрэ юрын хараатай зондо харагдадаггүй. Бурханай номуудта Шамбалые үзэсхэлэн гоёор зураглаһан хэсэгүүд дайраддадаг.

— Ямар хүнүүд даяан бисалгал хэхэ аргатайб? Юрын хүнүүд тинхэ аргатай гү? Заал һаа, уулын дунда даяан бисалгал хэдэг гурнмтай гү?

— Хүн бүхэн даяан бисалгал хэхэ аргатай. Сэдьхэлэй үбшэнтэнһөө бэшэн. Гэбэшье бисалгал хэхын тула хэдэн сэбэр бэлэдхэл хэрэгтэй. Жэшээнь, телевизор бүтээхын тула багжа зэбсэг хэрэгтэй. Тэрээнтүйгөөр хэжэ шадахагүйш. Тиимэһээ бисалгал хэхэдэ, онол (теори), шалтагаан ба хойшолонгууд шухала. Лагаад бисалгал хэхые мэдэхэ хэрэгтэй ха юм. Энээнние мэдэдэггүй һаа, бисалгал хэхэмни гэжэ үни удаан ороолдошье, үрэ болохогүй. Үрэ туйлахын тула шалтагааниень байгуулха хэрэгтэй гэжэ Гэгээн түрэлтэ багша номнодог. Шалтагаан байгуулаагүйшье һаа, ямар нэгэ үрэ абаһан лэ байхат.

Уулын дунда бисалгал хэхэдэ, зохисотой байдаг. Хородо һаатуулха юумэн олон. Харин уулын дунда типмэ юумэн үгы. Өөрыгоо хиэаарлаһанай, баалаһанай хэрэгтэй. Энэ хадаа тон таарамжатай эрхэ нүхэсэл. Уулын һалхин һайхан шанартай, үндэр газарта ухааи һэргэлэн һоюор байдаг. Харын ой соо ухаан олойроони, балартанги байхаяа һанадаг, нойр удаан болошодог.

— Тайлга хэжэ байха үедэ заабол бороо ороог. Бүхы ушарнуудай 95 процентдэнь. Яахадаа тингэнэб?

— Түбэдэй буддын шажанда уулын ороогоор амидардаг нютагай бурхадсабдагууд бии юм. Тэдэ зарим ушарта һаад түбэг ушаруулжа магад тула тэдэ сабдагууд тахигдажа, үргэл хэгдэдэг. Гэбэшье энээндэ ехэ анхарал хандуулагдадаггүй, имагтал гурбан эрдэнийн абарал хамаһаа хүсэтэй, олохонь тон шухала гэжэ тоологдодог.

Тахилга үргэл хэгдэжэ байхада, нютагай эзэд сабдагууд өөһэдынгөө хүсөөр бороо оруулжа шададаг. Эрдэм ухаанай үндэһөөршье энэ үзэгдэлые тайлбаридлжа болохо. Сагай уларил шэнжэлэгшэд бороо орохогүй гэжэ урид хэлэбэшье, тахилга хэхэдэнь, бороо ороодхиод. Харин үүлэнэй үгы һаа, сабдагуудшье бороо оруулхагүй. Бороо оруулхын тула зохихо эрхэ нүхэсэл (үүлэн гэжэ мэтэ) хэрэгтэй ха юм.

— Түбэд лама Лобсанг Рампа гэгшын «Гурбадахи нюдэн» гэһэн ном манай орондо үргэнөөр дэлгэрэнхэй. Тэрээн соо үнэн юумэ хэр зэргэ бии гээшэб?

Тиимэ юумэ бага зэргэл байха. Гэбэшье диилэнхидээ һанаанһаа зохёогдоһон юумэн гээшэ.

— Тэрэ үнэхөөр лама юм гү?

— Марганаб.

— Энэтнай лама бэшэ, англи яһанай хүн юм,— гэжэ Ивалгын дасанай шажанай дээдэ һургуулиин ректор Чойдоржо Будаев нэмэнэ.

Джампа Тинлэй харюугаа иигэжэ түгэсхэбэ:

— Лобсанг Рампа хэншье байг, хамаагүй. Тэрэ һайн хүн. Юундэб гэхэдэ, буддын шажан тушаа бүхы дэлхэй дээрэ тон ехэ һонирхол үүсхэнэ, соносхол хэнэ ха юм.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ
бэшэжэ абаа.

ШАНДАЛИИНХИДАЙ ҮРГЭЛ

Агын автономито округой Шандали нютаһаа Джарун Хашорой субаргэ бүтээлгэдэ нютагайхидайнгаа эзүһөө мүнгэ зөөри оруулхаяа нангин буянай хэрэгээр Хэжэнгэ нютаг ерэбэбди. Бидэ — дайнай, ажалай ветеран, нютагай музейн директор Раднын Юндэн, ажалай ветеран Дамбиин Бата-Жаргал, мүн нютагаймнай эрхим магтаалта жолоошон Бадмажаб Батоцэрэнэй—Хэжэнгэ нютагта буубабди.

Хэжэнгэмнай юрын нютаг бэшэ. 1889 оной май һарын 9-дэ Хориин буряадуудай ажаһуудаг Дээдэ-Хэжэнгэ нютагай хүсэай үгган болохо Галсанай Балданайда Хоца Намсараев түрөө бэлэй. Хоерхон наһатайдаа нютагайнгаа дунда шадалтай Цэбэгэй Намсарайнда үргэгдэжэ үгтэһэн намтартай. Һүүлдэ элитэ ехэ уран зохёолшо болотороо ургаһыень булта мэдэнэбди.

Энэ нютагта гансашье суута уран зохёолшо түрэһэн бэшэ, харин хоридохи зуун жэлэй эхин үедэ Хэжэнгын дасанай дэргэдэ субарга баригдаһан бэлэй. 1937 ондо дасантаяа суггаа үгы хэгдэһэн байна. Иимэ суутай, шүлэглэн бэшэмээр нютаг руу гурбан зон ошохо гэжэ хэлсэбэбди. Нимэ алдартай, һайхан байгаалитай нютаг тухай шүлэгөөр түүрэгээгүйдэ ялай?

Үргэн уужам
Хэжэнгэмнай
Уһан булагууд баялигтай,
Орьёл үндэр уулануудынь
Үнгын жэмэс баянтай.
Аажам тэнюун
Хэжэнгэмнай
Ая гангын хангалтай,
Үргэн уужам талануудынь
Үлир мойһон шэмэгтэй.
Байгал далайда дүтэ
Бургаастай гэжэ газарта
Бүхы дэлхэйдэ удхатай
Джарун Хашорой субаргын
Жабхалан һуурн табигдаа.
Буряад изагуурта зоной
Бурхан шажанние
дэлгэрүүлхээр
Бодхоогдожо эхилээ
субарга—
Бадаран мүндэлхэнь
сохом даа.

Шандали нютаг хадаа шүтэдэг хоёр уулатай, тахидаг табан обоотой юм. Эртэ урда сагаа нютаһаа энэ нютаһаа нэрэтэй, алдар солотой зон олоор урган гараһан байна.

1935—1936 онуудта БурЦИК-эй түрүүлэгшэ М. Н. Ербанов хэдэн дахин манай нютаг ерэжэ, соёл байдалдамнай үндэр сэгнэлтэ үгэһэн, эхин шатада һуража байһан хүүгэдэй бэлигтэйень гайхажа ошоһон юм.

Нютагаймнай зон обоо бунханаа ехэл һүзэгтэй тахидаг, залуушулнай аха захa зонойнгоо үгэ, заабари хүндэлдэг, арбан хара нүгэл гээшые усадхан ябахые оролдодог юм. Тиимэһээ олзотой, үлзы һайхан оршожо байдаг нютаг даа.

Джарун Хашорой субаргын ехэ шүтөөнэй удха шанарые нютагаймнай зон ойлгожо, ерээдүйн сагта үхибүүдэйнгээ байдалай, амгалан тайбанай, энэрхы һайхан сэдьхэлэй буян бурхан мандуулхын түлөө баригдажа байһан субаргада шадаха зэргээрээ туһалха гэжэ хэлсээд, бага, ехэшье һаань, үргэл суглуулжа, Хэжэнгэ оробобди. Пенсидэ байдаг наяад наһатай Батоцэрэнэй Дулмажаб 4 мянган, Ракшаагай Лхамажаб 3 мянган, манай нютагай Агын дасанда һуудаг Лошон ламхай 10 мянган түхэриг үргөө.

Хамта дээрээ 202 үрхэтэ айлай 1500 халуун амин зон 165 мянган түхэриг суглуулһан байна. Манай акционернэ бүлгэм 25 мянган түхэриг үргөө. Дүн хамта 190 мянган түхэриг мүнгэ, бурханай гөёолто табан үнгын торгоор оёгдоһон 120 мянга сэнтэй «Бадан Жалсан» үргэгдөө. Тэрээнһээ гадна, элдэб янзын торгоор шэмэглэн оёһон шэрээгэй хоёр дэбисхэр (дингаб) дасанда барюулагдаа.

Үргэлдэ хабаадаһан зоной нэрэ, обог, үргэлэйнь мүнгэнэй тоо эли тодоор бэшэгдэжэ, субаргын музейдэ мүнхэлхыень дамжуулоо. Олон жэлэй үнгэрһэнэй удаа мүнөөнэй арба-хори наһатайшуул эжы, абынгаа нэрэ хаража, урмашаха юм бэзэ.

Хамтадаа нютагайхиднай 310 мянган түхэриг үргэбэ. Үргэлдэ хабаадаагүй зон арга боломжоороо мүнгэ үргэхэби гэдэг. Манай нютагайхид; Ракшаагай Лхамажаб, Тэхын Долгор, Галсанай Галина, Жамбалдоржын Галина, Раднын Ханда, Дэмбэрэлэй Баатар гэхэ мэтын олон һүзэгшэд «Бадан Жалсан» гээшые табан үнгын торгоор оёжо, гөёожо, тэрээнние субаргада бэлэглээбди. Джарун Хашорой субарга хадаа бүхы дэлхэйн Буддын шажантанай нангин шүтөөнэй мүнхэ зулануудай нэгэн, мүнхэ зулын бадаржа байһан орондо хүнэй һүзэг, сэдьхэл сэбэр арюун, бэе хүнгэдэхэ, бага-сагын үбшэн үгы болохо, сараха удхатай.

Тиимэ ушаһаа манай Шандали нютагайхид Буряад Республика дотороо байгаашьегүй һаа, бүхы буряад ба ородшье, бэшэшье яһатанда нимэ һануулгатайгаар хандаха байнабди:

— нэгэдэхинь, улаан гараараа ажал хэжэ, мүнгэ олоод, субаргын барилгада тэрээнһээ үргэхэдөө, хүнэй зан сэдьхэл, ябадальнь, хэнэн хэрэгынь хододоо бүтэсэтэй байжа, һанаандань буянгай орондо хэнэн нүгэлни дарагдажа байна гэжэ һанажа ябаха;

— хоёрдохинь, үргэлдэ хабаадаһан хүнэй сэдьхэлдэ бурхан шажан арьбадхаха, үхи хүүгэдэй һүлдэ, һүнэнэн тон зүб замда орохо;

— гурбадахинь, субаргын бүтээд, гансашье буряадмонгол зоной бэшэ, харин бүхы зүүн-урда хизаарай (Японой, Түбэдэй, Хитадай, Энэдхэгэй) арадуудай хабаатайгаар ехэ шүтөөн найрай болоходонь, барилгада бага, ехэшье һаа хубитаяа оруулһан, даган баясаһан хүн хадаа—сэдьхэлдээ буян хэнэнби гэжэ һанажа ябаха гээшэ ямар ехэ һайн һайхан дэмбэрэлтэй хэрэг бэ даа! Ямаршье юумээр субаргын барилгада туһалаагүй аад, арад зоной хүсөөр бүтээгдэһэн дэлхэйн ехэ шүтөөнэй газарта ерээ һаа, арбан хара нүгэлэй нэгэнине эдлээб гэжэ ойлгожо, сэдьхэлээ үбдэжэ, гэртээ гэмтэй шэнги бусаха байна.

Бүхы буряад изагууртан, хориин арбан нэгэн эсэгын зон, илангаяа Ага нютагайнмнай найман эсэгын түлөөлэгшэд али болохо арга шадалаараа субаргын барилгада хабаадажа, дэмбэрэлтэ хэрэг үйлэдэлгээе үргэлжэлүүлэг лэ. Мүнгэ зөөреэр, шүтөөнэй бусадшье зүйлөөр Хэжэнгэ нютагайнгаа Бургаастай нютагта баригдажа байһан субаргадаа туһа хүргэел гэжэ үряалан ханданабди.

Ю. РАДНАЕВ,
дайнай, ажалай ветеран,
нютагай музейн директор.

Агын округой
Шандали нютаг.

Энэ хуудаһанай материалнуудые Н. Бадмаринчинов хэблэлдэ бэлдэбэ.

БУРХАН ШАЖАН ТУХАЙ ҺАНАЛНУУД

Академик Б. И. Искаков иигэжэ тэмдэглээ: «Бүхы юумэнэй, амитанай бэеын газаагуур «лептонно долгинууд»—«квантова голограмануud» бэе бэедээ дабхасалдаһан, бэеын дүрэ дүрсэ, һанал бодолынь тэрэ голограммадаа байдаг — (душа тела)». Энэ голограммань статическа физикыи ёһо гуримаар хаанашье холо ябаха болохо. Бүхы зоной голограмануud нинлэжэ, нэгэ бүо талмай болоно, газар дэлхэйнмай лептосферэ болоно ха. Энэнь Вернадскиин хэлэһээр, «Газагай ноосферэ» юм. Ондоогоор хэлэхэдэ, ноосферэ (лептосферэ Земли) гэгшэмнай дэлхэйн хүн зоной нинидхэбэришэн (судья), бурхан гэжэ ойлгоходо болоно.

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай Ородойшье гүрэнэй эрдэмтэд, мүн баһа илангаяа Европын, Америкын зон Азиин зоной философи, шажан мүргэлэй заабари заршамаар ехэл һонирходог, шэнжэлхые оролдодог болонхой, XIX зуун жэлэй һүүлшэгээр Энэдхэг ба Түбэдэй номой мэргэдэй заабари Баруун Европын ба Америкын зондо тараажа эхилһэн элитэ эрдэмтэд гэхэдэ, Энэдхэгэй шажанай ба бэшэшье ухаанай ехэ эрдэмтэн С. Вивекананда, Россида түрэлэн Е. Блаватская болоно. Азиин, илангаяа Гималай шадарай, гүн гүнзэгы ухаатайшуулай зарлигуудые эдэ хоёр зондо уншадаг, нэбтэрүүлдэг байгаа.

С. Вивекананда шажан тухай юун гэжэ хэлэдэг байгааб гэбэл, иимэ: «Бүхы шажан нэгэ унгитай (үндэһэтэй). Теэд элдэб яһатан зон элдэбын амитанай нэгэл голһоо гү, нуурһаа уһалаад гарахадаа, өөрынхеэрээл нэрлээд гараһан шэнги. Бүлэг бүлэг зол өөрынхеэрээл шажанаа нэрлэхэ».

Энэнь, минии һанахада, зүсшүү гэжэ һанахаар.

Мүнөө үедэ тон урданай Энэдхэгэй шажан — кришнаизм ба буддын шажан баруун гүрэнүүдээр дэлгэржэ байна. Буддын шажан бэшэ ондоо шажантай зонине харшалдаггүй ехэл сэсэн шажан гэжэ тоологдодог. Энэнэ дээрэһээ ехэ эрдэмтэд буддын шажанаар һонирходог, шэнжэлдэг байгаа.

Жэшээнь, «Үнэнние хүсэһэн хүн шажан бүриин дутуу дундые бэдэрхэ бэшэ, һайн зүб номолыень абаха ёһотой» гэжэ Л. Н. Толстой хэлэдэг байгаа. Үзэг бэшэг мэдэхэгүй абамни Лев Толстойн үлдэн Агын дасанда бии юм гэжэ хэлээ бэлэй (минии багада). Тэрэ буддын шажанда тааралдаһан ном байгаа ёһотой. Теэд шажан тухай Л. Толстойн бэшэһэн ном манай гүрэндэ хэблэгдээгүй байгаа ха юм.

Абай эжын һургаалай ёһоор, ба элдэб эрдэмтэдэй журнал, ном уншаад, болоһон ушарнуудые дуулаад, тэдэ бүгэдые бодожо үзэхэдэ, нээрээшье, хүнэй үхэхэдэ, һүнэнэн үлэдэг, хүнэй сэдьхэл һанаан үхэшэгүй гэшэ аабза гэжэ үнэншэхөөр.

Олон зоной нэгэдэн, һайние сэдьхээд байхада, һанаанай хүсэн гэжэ ехэл ха даа гэжэ ойлгохоор.

Буряад Республикын бүхы зонине, Усть-Орда ба Агын округой зон бүгэдые сагаан һайн сэдьхэл, хольн бодол бодожо, бултааран эб эмхитэй, ажал хүдэлмэримнай бүтэсэтэй, бүгэдын түлөө зальбаржа, элүүр энхэ һуунял гэжэ үреэнэб.

Ц. ЦЫБЕНОВА,
Россин Федерацийн
габьяата врач.
Ага тосхон.

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь нюлиин 30-най, августын 3, 6, 12, 13, 17, 19, 20, 24; 26-най дугаарнуудта).

— Та үнэн сэхэеэ хэлэхэ гэжэ ерээ хадаа маргажа байнгүй һайнаар хөөрэгты, —гэзэд Иван Степановичай дуугархадань, Сангади одоол һэжэгээ орихо гэжэ шиидэһэн хэбэртэй хөөрөөгөө үргэлжэлүүлбэ.

— Тэрэ һүниһөө дүрбэ, табан хоногоор урид Шарапов Базар гэрэймии түлхюур эрижэ абаа һэн. Фотокарточкануудые гаргахамни гэжэ байгаад хэлэнэ бэлэй. Хяһуур хяла хүн бэшэб. Үгөө һэм. Тезд һаяхан, үсэгэлдэр ерээд. түлхюурыешни гурбан үдэрэй саана хажархөөб гэбэл. Харин хуршэмни гэрыемни харан, эрьен байгыш гэжэ захиһан юм. Тиимэһээ үсэгэлдэр ошожо хараха һанаатай ябатараа хорой соонь тэрэнээ олооб. Минии шүргэһөө холо бэшэхэнэ хэбтээ. Тэрэ һүни намһаа тэрьедэгшэ хүн эгээл тэрэ багаар абираад гараа бшибы даа.

— Тэрэ түлхюуртнай хаанаб?

— Энэ байна.

— Богонихон болзор соо энээниитнай абаха баатай болохомнай ха.

— Тиигыт даа. Хэрэгтэй юм һаань, юундэ тумархажа байха һэнбиб.

— Болоо, болоо. Нилээн һонин юумэ дуулгабат. Тэрэ һүни гэртээ орожо хараа һэн гүт?

— Үгы-ы! Тиимэ муу юумэнэй болошоод байхада... Ойлгосотой юм ааб даа.

— Тиимэ даа. Мүнөө харахадаа, фотокарточка гаргаа гү, али үгы гү гэжэ тодоруулжа шадаха гүт?

— Бүл мэдэе. Энэ шкаф соо увеличительыи байха юм һэн. Хараял, Фүү! Хуу тооһон.

— Үнихэнэй хүнэй гарта ороогүй ха.

— Тиигээ. Шэнээр зуураһан проявитель, фиксаж харагданагүй.

— Зүб, зүб. Тиихэдээ Базар Шарапов гэртэтнай ороогүй болоно гээшэ гү?

— Тиимэл гээшэ аабза.

— Мда-аа... Урдань абадаг һэн гү?

— Хаа-яа.

— Үшөө юу хэлэхэ байнат?

— Дүүрээл даа. Бэшэ нэмэхэ юумэн үгы шэнги.

Сангади хармаануудаа тоншосогоогоод, тамхина гаргажа, носообо. Түрүүшын эгээл амтатай һоролго хээд, тэрэ Иван Степанович руу анхаралтайгаар шэртэбэ.

— Базар Шарапова муу һанадаг хүн бэшэб. Зүгөөр нимэ һэжэгэй түрөө хадань дуулгаха һаналтай ерээ һэм. Һүүлдэнь һанаһанаа хэлээгүйб гэжэ сэдьхэлээ зобоожо ябаха гээшэ хүндэл байхаар хаш. Тиигээдшье Гажадмаамни «ошо» гээд һалаха һандахаяа болёод байна. Сэдьхэлнээ нилээн ехэ аашаа хаяһандал болобоб. Танда найдаа, этигээ хадаал эдэ һэжэгүүд тухайгаа хэлэбэб. Зэмэгүй хүниие зобоожо байхагүй зон бэээт. Һайнаар шалгаһан хойноо эсэсэй тобшолол хэхэ байһандатнай этигэнэб,—гэхэдэнь, капитан урдаһаань баһал сэхэ хараад, гартаа барижа байһан гуурһаяа стол дээрэ табиха зуураа аалихаһаар, ехэ бодомжотойгоор дуугарба.

— Тиимэл байха ёһотой! Тоя найнаар шалгаһан, хэнэй зэмэтэй, хэнэй зэмэгүй байһаниие тодоруулһан хойноо зэмэ тохохо бологдодог ааб даа. Үшөө юун гэжэ дуулгахаа байнат?

— Хари... Бэшэ хэлэхэ юумэн намда үгы хэбэртэй.

— Тиигэбэл миниии үшөө хэдэн асуудалда харюусыт.

— Болоно бэд даа.

— Нэн түрүүн. Лаб хэды багта Базар танда ерээ һэн бэ?

— Ажалһаа һаял ерээд байхадамни... Эдеэлжэл үрдеэ һэн хаб.

— Саг хэды боложо байгааб?

— Долоонһоо үнгэрһэн байгаа гээшэ ха...

— Хүлисэгты. Мартаагүйдөө һурахамни. Хүршэнэртнай хаанаб?

— Хахад һарын саана Хара далайнь эрьедэ амархаяа ошонхой. Путевкоор. Сочи гээ һэн гү, али Гагра гү? Һананагүйб. Үшөө хорёод хоногноо наана ерэхэгүй хаш даа.

— Сангади Базарович, гэр соотнай «Варна» гэжэ хуурай архиин шэл бии һэн гү?

— Үгы байхоо-оо. Хаанаһаа? Юрэдөө, тэрэнниетнай юумэншье гэжэ һанадаггүйб. Уу, боли—адли. Тархидашье гарахагүй. Суухын зоболон архи даа...

— Тинхэдээ...

— Байзагтыл даа! Соорхой тархи! Курортдо ошохынгоо урда хүршэмни Сулхара ошоһон аад, тэндэһээ тэрэ «Варна» гэдэгыетнай асараа хамнай. Ябахынгаа урда намайе уряад, гэртэнь орожо, нэгэ бага һуугаа һэмди. Миниии хажуугаар үшөө арбаад гаран зон. нүхэдынь, хүршэнэрынь байгаа һэн. Ехышье уудаг зон бэшэ һэн. Һайн ябажа ерэхыень үреэгээд, хоёр, нэгэ хундага уугаад, таба-зургаан шэл тэрэ «Варна гэдэг ёсхогор бүтылхэтэтнай хороо һэн хаш даа. Хүршындэ хараха хэрэгтэй.

— Манай мүрдэжэ байһан хэрэгтэ хабаатай зон тинхэдэ байлсаа һэн гү?

— Үгы-ы! Байгаагүй.

— Энэ гэр соотнай бүтылхэнүүд ши гү?

— Үгы. Хаанаһаа байха, юм? Хаа-яа салингаа абахадаа, нүхэдөөрөө ерэгшэб. Зүгөөр шэлнүүдээ өөнэдөөрөө абаад гарагшабди. Гажадмаа хараа һаа, намайеш даа шарууһан болгохо. Эндэ бүтылхэдэ адлишье юумэн байхагүй. Тиигээдшье, би балай архи намнадаг хүн бэшэб.

— Тэрэ үдэшэлгэн лаб хэзээ болоо һэн бэ? Хэлэжэ шадаха гээшэ гүт? Шухалал байгаал даа...

— Бодоод үзэе. Мүнөөмнай мянга юһэн зуун далан юһэн оной июлиин арба бээз? Тинхэдээ июниин хорин дүрбэндэ болоо.

— Лаб гү? Магад...

— Үгы-ы... Лаб хорин дүрбэ.—Сангади миһэд гэбэ.— Гажадмаатаяа халбагаяа хахараад, энэ гэртээ ерээд һуутарни хүршэ уряа һэн. Сонходошни гэрэл хараад ерэбэб гээ һэн. «Юундэ лаб һананаш?»—гэжэ һураа һаатнай, харюусахада болоно. «Намтаяа нэгэ бага шэрүүнээр үгэ андалдахадаал тишшэ гүйхэеэ боли. Июниин хорин дүрбэн хожом бү дабтагдаг».—гэжэ Гажадмаа хэлэдэг болонхой агша. Нээрээшье халтад гэхэдэл наашаа харайхаяа һанадаг болоод байгааб. Нимэл даа.

— Ойлгосотой. Ондоо хэлэхэ юумэгүй һаатнай, баярые хүргөөд, эндэ болоһон хөөрэлдөөн тухай үлүү булуу юумэ бү дуугарыт гэжэ гуйгаад, таниие бэшэ баринагүйб.

— Хэрэгтэй болоо һаа, бэшээрхэжэ байнгүй хандадаг байгыт. Шадал туха соогоо туһалхые ороддохобди, —гэжэ протоколдо гараа табижа байхадаа, Сангади дуугарба.

— Хэрэгтэй болоо һаа, заабол хандахабди.

Сангади гаража ошобо. Иван Степановичай һууриһаа бодоод, таһалга соогуураа бодолгото болон алхалжа байтараа, шиидэһэн хөөэртэй ялацаа, шляпаяа үмдэбэ. Тиигээд «Сангадиин хүршы газаагуур ябажа хараад, Цыбаан Батуевай гэртэхиндэ ошохо болоо. Хэды болотор хойшолуулха хүнбиб?»—гэжэ капитан бодобо.

II. МАЛААНАЙ БҮТИД

Үлзытэ тээшэ зүрыһан харгы хүнэй үбсүүндэ хүрэмэ кукурузын дундуур годирон, эртэ үглөөнэй улаан наран доро ехэл амгаланаар долгисон харагдана. «Болоо, болоо! Яаһан эртэшэ болошобош? Һайн лэ гээшэ! Хожомшье нимэл ябаа!»—гэжэ байгаад, отделениие эрхилэгшын маһагашаһые Бүтид элеэр һанаба. Зосоогоо енгүүрхэнгеэр миһэд гээд, сэхэ харгыда ороходоо, жолоогоор заласада хэрэггүй болоһон мориёо һула табяад, өөдөө харан хэбтэшэбэ. Тиихэдэнь сэл хүхэ замби урдань сэлигдээд, халуун үдэрэй дүтэлжэ байһаниие һануулһан, харасын үзүүртэ арай шамайхан торсолдомо уняар тэрээндэ харагдахадал гэбэ. Тэрэл зуура амгалан тайбан, тэниглэн байһан сэжэ соонь үүлэхэн бии болоод, Бүтид эрид үндыбэ. Эзэнэйнгээ зан һайн мэдэхэ болоһон мориниинь бэлтэгэр томо нюдөөрөө хёлогод гээд, нарпагар һүүлээ шарбэсагаан, һанаа амар ябаһанаа, байраһаа эгсэ жүдхэн дугшаба.

«Яаһан хашартай юумэн болоно гээшэ? Цыбаантай юундэ наншадаһан Булад бэ? Али туһа хүргэхэеэ арсаха аад, дэмырээ, уймаллаа гүб? Һамганиинь бэшэб даа балай. Баһаан талаангүй амитан байнаб даа-аа... Ямар ёроор миниии наһанда ушарһан Булад бэ? Бургаастай соо ондоо эрэшүүл барагдаа юм аал? Тэрээндэ дуратайб гэжэ байгаад өөрыгөө мэхэлээд яахаб? Буладай намда дуратайе баһал һэжэглэхээр. Юрэл саг зуура соо бэе бэедээ халдаһан аад, юунэйхиие тэрээнтэй зууралдабаби? Эрэшүүл дутаа һэн гү?».

Бүтид шүдэнүүдээ шангаар зуун нигэжэ бодобо. Зүгөөр зосоонь энэ гэһэн хоролхоһон, хэрэзгыдэһэн тэмдэг үзэгдөөгүй. «Манай угайшни өхэнэр гэһэн лэ юумэн сэбэр, гоё, тезд талаангүй байдаг юм. Өхэнэрнүүл үсөөн байдаг, тезд талаангүй... Намайе хаһаа даа. Яһалаа бараг хүбүүндэ хадамда гарааб. Тезд дайнай үедэ сэрэгһэг зугадаад, аяар долоон һара соо «Ламын байрада» хоргодожо байһанаа баригдаад, тэрэ ялын рото гэдэгтэнь абаашагдаһаар мүнөө болотор «а» гэхэ абяан үгы агша. Шиниии даа эсэгэ һайн гэхэдэл һайн амитан һааб даа. Тезд дайнда абаһан шархань хадын гэртэ сагһаа урид абаашаа. Ороёдоол табан жэл соо эсэгэтэйшни жаргаһан хүм», —гэжэ өхынь хэлэһэн үгэнүүд һанагдаад, Бүтид залд гэһэшүү болобо. «Ламын байра» гэһэн үгэнүүдэй дабтаса хайшааб даа ёро муутай мэтээр һанагдаа ха юм. «Миниишье ажабайдал ондоо аал?»—гээд Бүтид гэнтэ һанаба.

Дандарай Юрөөлтэ... Салигар сэхэ бэетэй, үндэр, сагаан хүбүүн бэлэй. Һара тухай саг соо Бургаастайгаар айлшалха зуураа гүлмэрхэн Бүтидэй толгойень дуранай альбанта мэдэрэлээр эрьюулээдхёо хамнай. Тэрэниие дахажа хото газарта ошоо. Тинхэдэ ехэшье удаан болонгүй залуухан басаганай ой ухаанда орошогүй юумэнүүд тодороо. Юрөөлтыень энэ хото газарта Юра гээд нэрлэдог, тэрэнь һамгатай, хоёр үхибүүтэй хүн байшаба. Үдын хүүргын хажууда байра оложо үгөөд, «Дружба» кинотеатрта билет таһалдаг хүн болгожо, тэрэ Бүтидые оруулба. Сагай ошоходол хайшаа байдалда орохоноо басаган тон элеэр ойлгобо. Тезд ажабайдалынь тэхэриишэгүйгөөр хубилшаһандал һанагдаа ха юм. Һүүлдэ үхибүүтэй болохо байһанаа, гаргуулаа. Мүнөө хэззэдэшье эхын жаргал амасаха зая-гүй болонхой. Яахабши теэд... Заяаниинь тинмэ байгаа ха юм. Тинхэдэ Бүтид эгээл ингэжэ һанаа бэлэй. Сугтаа хүдэлдэг нэгэ һамгантай тэрэ хүшэр үедэ дүтэ болоо. Тэрэнэйнь баһал нүхэргүй байһан ушар энээнэй гол шалтагаан байжа болоо.

«Бүтидни, иһагни, хаяыш нёлбоходоод, һүсыгээ р,э э ингэзд дараадхи! Үхибүүгээ гаргуула гээ гү? Тиигэбэл тэрэшни шамдаа дурагүй. Юунэйхиие гэжэ урдань тохигононош? Ажабайдалай үрмые аһан шадалаараа амасыш!»— гэжэ байгаад шэнэ нүхэрынь Бүтидтэ хэлэдэг һэн.

Тиигээд лэ хүхюутэй, мангартай, хододоо ямаршьеб шэнэ юумэ хүлеэлгэһэн үдэр, хоногууд хойно, хойноһоо һубаряа. Ондоо хүнтэй хоножо байхадань, шууяа гаргаяа һэдэнэн Юрөөлтые табуреткээр хэды «адислаад» үлдэһэн хойнонь, Бүтидэй ухаан солоохойроо бэлэй. Мүнөөнэйнь байдал бүришье ахир, гүйхэн, булангиртай байшоо ха юм. Юугээшье ойлгожо үрдеэгүй суг хоногшоёо нюсэгөөр шахуу газаашань намнаад, хойноһоонь хубсаһыень хаямсаараа, орон дээрээ пудуушхаяа тэбэриг унажа, сурхирса уйлаа бэлэй. Нүгөөдэрынь түрэл Бургаастайгаа, хахарһан тэбшынгээ дэргэдэ бусажа ерэнэнээ Бүтид элеэр һанаба. «Зай яахаб! Хоюулан байхадамнай дээрэ ааб даа. Гансаараа гээшэ гансаараа... Гарыш наашаа! Эхэдээ таалуулыш! Гурбан жэл соо нюураашье харуулхагүйдөө яаһан амитамшин?»— гэжэ эхэнь дуугараад, гараа һарбайхадань, хоюулан шангаар тэбэрилдэн үйлалдаа бэлэй. Һүүлдэнь хадамда гараа. Тезд тэрэ нүхэрынь зүрхэнэйнь шархануудые эдэгээхэ шэдигүй, юрын лэ барма байшоо. Дуран, жаргал баһал хажуугаарнь үнгэрөө...

Бүтид боожоёо эрид татаба. Мориноойгоо тогтошоходонь, гэнтэ залд гэһэн мэтэ боложо, тэрэнээ ехэ уурта йгаар шабхуурта ба...

МҮРЛЭЛГЭ ҮРГЭЛЖЭЛЬӨӨР

Палан Гармаевичай үглөөнэйнгөө сай уужа һуухадань, үнеэгээ туугаад ерэһэн һамганиинь дүрбэ дахин бүхэд гүүлэһэн хоёр ааһа һарбайба. Нэгэниинь Соёлмаагай бэшэһэн юумэн байба. Уншажа дүүргээд, нүгөөдыень анхаралтайгаар шудалхадань. Балма Боциевагай бэшэһэн юумэн байшаба...

«Цыбаан Соёлмаа хоёр шэнгеэр, нимэ удаан нүхэсэһэн зониие хараагүйб. Энээниие, Палан ахай, өөрөөшье мэдэнэт. Олон табые шашабаш гэжэ баһа хараяха юм гүт? Зай. Энэш даа энэ, тэхэш даа ямаан. Цыбаан Соёлмаа хоёрто Базар һаатта хэхэ һанаатай ябадаг байгаа хаш. Һүргуулида һуудаг байхадаа, тэрэниие «Бүзаар» гэлсэгшэ һэмди. Цыбаанай Армида байхарань, Соёлмаагай хойноһоо яһалаханаршье гүйгөө. Тезд амитатагүй байшоо. Соёлмаа Цыбаан хоёрой түрэ найрые һаһаргажал һалахаб гэжэ байгаад шашана гэжэ Лушилмаа Шагдарова нажда хөөрөө һэн. Юушье хэхээр амитан гээшэ. «Бүзаар» хадаал «Бүзаар». Ой! Ехэ юумэ хөөрэхэб гэжэ байгаад Палан ахатанда дэмы турьла хаб. Бэшэ болоходомни нимэ богони юумэн байшабал. Хоорэхэдэ яаһан ута ушжагай юумэн болошоншоб. Зай, Хүлисэгдэнэ ааб даа. Үбгэн гэжэ шодомбоймни сэбэл. Эдеэлхэмни гэжэ байгаад шодогоноохо. Ондоо бэшэхэ юумэн үгы. Гар табигша...».

Палан Гармаевич уршагаг гэбэ. «Энэ Балма гэжэ, юрөдөо, яаһан шашаг амитан гэшэб? Документ ха юм. Тезд юугээ бэшэнэб?». Участково инспектор дураяа гутангяаар уршагаг гэн тархияа һэжэрэл, бодожо хубсалба. Удангүй тэрэнэй ута, туранхай дүрсэнь Бургаастайгаа гол үйлсэдэ харагдаба.

Палан Гармаевичтай хоорэлдоод байхадаа. Иван Степанович тэрэниие нэгэ бага хүлсэхыень гүйгаад, бодолтото болон таһалга соогуураа ябуултаба. Нэгэ бага шиидшье гэжүй алхалжа байтараа, тэрэ стулай түшалгэ дээрэ томонууд, хүндэ гарнуудаа табяад, аалихаһаар дуугарба.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

ТҮГНЫН ГОЛОЙ ЗОН

Буряад арад урдын урдаһаа хойшо нэгэл ондоохоноор хүмүүжүүлэгдэһэн гээшэ. Олон зуун жэлдэ жэнэдгүй баримтал д а г ооруын ёно заншалтай байгаа. Түгнэ нютагай арад зоной ажабайдал харабал, гуримтай, журамтай, залуушуулда һургаал боломоор юумэн олон.

Хорин арбан нэгэн эсэгын хүбдүүд, харгана, сагаадайтан ерэжэ, ажаһууһаниинь мэдээжэ. Түгнын голоор олон болоходоо, хоёр хушуун боложо таһарһан байгаа. Түгныи хахадһаа дээшэнь Батнай Харганаа хошуун болоод, гулваагаар Пунсэг гэжэ хүн һунгагдаа. Зоной олон болоходо, Суулгын хошуун боложо таһарһан байна. Тэрэнэй гулваагаар Цэдэндамба баталагдаһан юм.

Буряад арад гээшэ хадаа малаа харууһалхадаа бэрхэ, тэрэнэйнгээ ашаг шэмые гаргажа эдээд, хорёод янзый эдеэ болгодог байгаа. Һүнэй архи хүндэ ехэ һайн байһан гэжэ мэдээжэ. Малдаа тэжээл бэлдэхые ехээр оролдодог һэн. Гэбэшье ехэ ган гасуур боложо, мал гаргада ородог байгаа. Тиигээшье һаань, хананха харууһатайгаар ажаллаад, олзотой, омогтой һуудаг бэлэй.

1927 ондо Мухар-Шэбэрэй аймаг тогтоһон юм. Тэрээнһээ хойшо соёл гэгээрэлээр ажал ябуулагдажа, социализмын түхэлтэй буряад угай ажаһуудал даган хүргэжэ эхилһэн гээшэ. Аймагай газар уһан 4,5 мянган дүрбэлжэн километр болодог .Манай аймаг Буряад Республикин талха хилээмэнэй орон гэжэ нэрлэгдэдэг юм. Тэрэнышье зүб. Һайн жэлнүүдтэ талха таряан нэгэ миллион центнер һээ дээшэ хуряагдадаг юм. Гектар бүриһоо дунда зэргээр ороохото ур. гамалнуудые 22-24 центнер-һээ дээшэ абтадаг һэн.

Үни урданһаа буряад зоной гол эдеэн мяхан байгаа. Монгол угсаатанаа нажаажа, үбэлэй үүсэ гэжэ 7-8 үхэр гаргаад, мяхан болгодог байгаа. Ородуудай талха гурилаа хабар болотор хүрэхөөр амбаартаа хадагалдаг һэн. Энэнь баһал зүб байгаа.

Буряад зон зунай сагта хони гаргажа эдихэдээ, хотоноороо эдидэг заншалтай бэлэй. Урдань Түгнын голые уруудаад, ород яһатан олоор һуудаг байгаа. Мүнөө нэгэ полидо гү, али фермэдэ суг-таа ажалладаг һайхан заншалтай болонхой.

Буряад зон шэмээшэгүүдтэсээ тон дүтэ болонхой, байһан юумэсээ хубаалдаад, буряад зон ородуудай зан абарида, ородууд бурладуудай ханда оронхой, аха дүүнэр болоод, ажалаараа шалгаранхай, сүлөө сагтаа гэр гэртээ ябалсадаг, айлшалалсадаг, архи мяхаараа хүндэлэлсэдэг, һайн һайхан үгэнүүдээрээ андалдажа, амаран тарадаг юм даа.

Хушуун-Үзүүр нютаг Түгнэ голойнгоо тэг дунда оршодог юм. Хада уула, ой модоор элбэг, тарянай талмайгаар баян гээшэ. Һаянай энэ нютагаархид уулануудтаа гаража обоогоо тахидаг болонхой. Нютагай залуушуул байгаалияа сэбэрлэхэ гэжэ хэдэн зүйлэй модо тариһан юм. Тэдээн соонь жэмэстэ ургамалшье бии. Мүнөө эдеэ хоолой үнэтэй болоһон сагта эдеэшээд байхадань, өөрын юумэн амтадай гэжэ тэрэнээ эдижэ байгша. Огородой эдеэ айл бүхэн ургуулдаг болоһон һайшаалтай. Захын айлда ороохото, үгэрсэ, мангир, редис зүйлэй хоол байха. Намар болоходо, жэмэсээ суглуулдаг юм ааб даа.

Галтайн адагта, Түгнэ голой хажууда буддын шажанай дасан 1780 ондо баригдаһан юм. Энэ дасанда 350 лама хурал хуража байгаа. Дасанда мүргэхэсэ Шэбэртэнээ, Загарайһаа ба Хяагтаһаа ерэдэг һэн. Отын Түгныи хойморто томохон колхозуудай нэгэн болохо «Знамя Ленина» гэжэ ажалааараа суурхаһан, баяра байдалаа зохёон шэнэдхэһэн ажахы оршодог юм.

Галтай нютагаархид баялигаар омгорхон: «Үһамнай түргэн, улад зомнай солгёотой» гэлсэдэг һэн. Тэрээгээрнь түргэн уһаниинь оньһон техникын хүсөөр һабааараа халихаяа болижо, залуушуул солгёо зангаа орхижо, Түгнынгөө гоё һайхан дуунуудые хоңгёо хоолойгоор дуулалдадаг болонхой.

Һаяхан нютагай һайндэртэ Түгнын эхиниһээ адаг хүрэтэр улад зон сугларжа, гоё һайхан концерт наада, мори урилдаа, бүхэ барилдаа, һур харбалга хаража, сэдьхэлээ баясуулаа. Хүдөөгэй ажалшадта амаралтын үдэр гэжэ байдаггүй ха юм даа. Үглөөгүүр эртэ бодоһоор адуу, малаа эдеэлүүлхэ, уһалха болоод, үдэшэ болотор бэшэшье ажал барагдахагүй.

Урда жэлэйнгээ түлеэ бэлдээгүй һаа, үбэлдөө арбаад хоноод лэ, ой ошожо, түлеэ асархаш. Март һарада жэлэйнгээ түлеэ бэлдэг ёнотой юм. Тиигэжэ хуурай түлеэтэй байхаш. Хабарай тарилгын болоходо, газараа хахалхаяа гарадаг заншал байха. Тарилга дуу-һаагүйдэш хониной нооһо хайшалалган эхилхэ. Тэрэнэй дууһаагүйдэнь үбһэ хуряалганай саг хүрэжэ ерэхэ. Үмсынгөө малдашье үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ хэрэгтэй.

Удаань таряаландаа гаража, талхаяа хуряажа эхилхэш. Нигэжэл хүдөөгэй малшад жэлэй дүрбэн сагта сүлөөгүй бохинодог гээшэ. Хүдөөгэйхид гүрэн түрэдэ сухалдажа, буһалгаалха гэжэ мэдэхэгүй. Магазинда хилээмэн байхаяа болинхой. тиимэһээ зон өөһэдөө талха эһээжэ, гэр гэртээ баридаг болонхой. Тиихэдэ городой зоной 8 час засагай гэртэ һуугаад, неделиин хоёр үдэр амараад: «Хилээмэн, һүн үгы!» — гэлдэжэ байгаад, гэмтэй хүнүүдые бэлэржэ байдагынь гайхалтай болонхой.

Хушуун-Үзүүрэй дунда һургуулиин 50 жэлэй ойн баяр боложо, зон олон сугларба. Энэ хуга дахин хүбүүд, б да һургуулитай гаран һургашал центнь дээдэ эр жо, олон ондоо уудта ажаллан дунда дархашуу Д., Сангаев Д., ев Б., болон бус

1971 ондо эн дүүргэгшэд соо гаан СССР-эй стер болоһон. м рээр ажалладаг маев. Цыденбал совхозой директо Дамбаев, ахамад Цырендаша Цы шэд шалгараа. дүүргэһэн Бато хаамниай аймаг гаар хүдэлэ. О бэсагад врачнуу нууд, зоотехниг стнууд болоһон

Энэ һургуули ба багшанарынь гэжэ гараһан б бүүд гээшэ. Ко лени энэ һургуу соо боложо. нэг түхэригтэ мебель Олон хүнүүд н мянган түхэрит үргэл болгон ба шадаа үшөө о басагадые эрдэ һургажа байхые

Энэ хөөрөө гөө зохёоһон шу гэхэмни.

Баян Улаан х
Бар нютагай
Бардам залуу
Баян дайдыни
Орой дээрэш
Үргэн Түгнэе
Урасхал һайх
Үерлэн, шуу
Сэлгеэ уужа
Сэсэг ногоон
Сэбэр тунгал

Сагай шэнэж
Түгнэмнай

Түрэл орондо
Түмэн зоноо
Тоно мяхаар

Д. Д
ажалай

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

ТОБШОХОНООР...

БОКС. Номгон далайн оршоондохи оронуудай суглуулагдамал командануудай дунда боксоор уласхоорондын мүрысөөн үсэгэлдэр Урда Корейн нинслэл Сеул хотодо нээгдэбэ. Спортын мастернууд Түмэн Шутуков, Бата Батуев, Алексей Овчаренко, Жаргал Бадмаев, Александр Путинский тэгшэд Россин Федерацийн Алас-Дурна зүгэй зонын суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадана. Буряад ороной суута боксер —Токиодо болоһон Олимпийн наадануудта мүнгэн медаляар шагнагдагша, СССР-эй спортын габьяата мастер, уласхоорондын категорийн судья Валлинтон Баранников судьягаар тишшэ ошолдонхой.

ҺУР ХАРБАЛГА. Эрэшүүлэй болон эхэнэрнүүдэй дунда һур харбалгаар дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн сентябриин арба гараная Турцийн нинслэл Анкара хотодо үнгэргэдэхэ юм. Мүнөө манай республикын мэргэшүүл, тусхайлбал, уласхоорондын классай спортын мастер Валерий Лысенко, спортын мастернууд Владимир Ешеев, Бальжинима Цыремпилов гэгшэд энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадаха зорилготойгоор мүнөө Москва шадархи Истра хотодо һорилго бэлэдхэл хэжэ байна.

ФУТБОЛ. Нэгэдэхи лигын командануудай дунда футболоор Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөнэй хоёрдохи дүхэригэй наадануудэ эхилэнхэй. Августын 26-да манай республикын «Сэлэнгэ» команда Барнаулай «Динаматай» «Спартак» стадион дээрэ уулзахадаа, наадаяа һайнаар үнгэргэжэ, 2:1 тоотойгоор шүүгээ. Хэрбээ саашадаа манай футболистнууд бүхы уулзалгаяа һайнаар үнгэргэбэл, эрхим табанай тоодо орохо аргатай байна. Тезд тиигэхын тула нютагаймнай команда бүхы хүсэл шадалаа гаргаха, арга боломжонуудаа элсүүлхэ ёһотой.

* * *

Клубай командануудай дунда футболоор республикын түрүү һуури эзэлхын

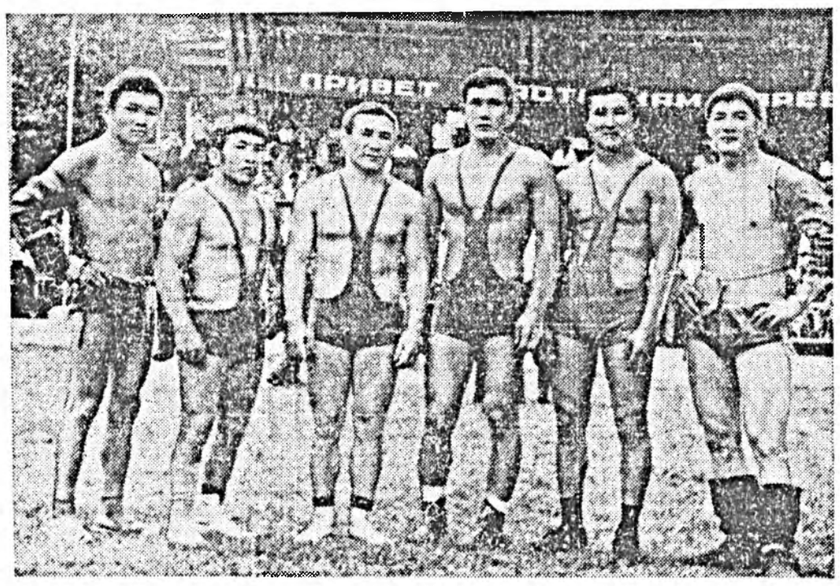

БУРЯТИЯ

мүнөөдэрэй номерто

«Хүсэ шадалаа эршэдхэн ажаллаха саг»— В. Осодоевой тайлбари.

«Үһанай хохидолдо орогшодто»— Э. Намсараевагай мэдээлэнүүдэй суглуулбари.

«Һанаһанда хүрэнэгүй»— А. Фарфутдиновай мэдээсэл.

«Сэрэгшэдтэ дохёо үгтэбэ»—В. Ларченкын статья.

«Үндэр орьёлнуудта дахинаа бусалга»— К. Тулуевай статья.

«Байгаалида уларил муу гэжэ байдаггүй»— Т. Самсаровагай мэдээсэл.

Сууряан. «Шүүмжэлхэдэ бэлэн ааб даа»—А. Пиваненкын статья.

Соносхолнууд.

БАЛЬЖИН ХАТАН ЗҮҮДХЭЛЭЭ ГЭЭГЭЭД...

Баян дэлгэр нютагнай үргэн ехэ уужам газартай, олон мянгаад хонин һүрэг малтай. Зүдхэлимнай ганса табан хушуу малаараа баян бэшэ, харин ажалша бэрхэ арад зоноороо, үхи хүүгэдэрээ суутай. Нютагаймнай наһатай зон бидэндэ буряадайнгаа үльгэр домог хөөрэдэг, бурхан багшын һургаал, агын буряадуудай ёһо заншал зааг. Нютагаймнай лагаад «Зүдхэли» гэжэ нэрэтэй болоһон тухай домог хөөрэһэн байха. Үни урда сагта Бальжин хатан Бүүбэй бээлын Хун тайжада хадамда үгэжэ, өөрынгөө арад зониие, зоорнеэ абажа ошоһон байна. Хун тайжын абын хөөрдохи һамга абахада, тэрэнь ходо Бальжин хатанда муу һанажа, өөдэрхэжэ байдаг байгаа. Тинхэдэнь Бальжин хатан тэсэнгүйгөөр, Хун тайжатаяа сидоо газар зоонэ. Энээниинь абань мэдэжэ, һамганайнгаа үгөөр, үшөө ябаха бы гээд, хойноһоонь сэрэг эльгээнэ. Бальжин хатан энээниинь мэдээд, арад зоноо абаад, нютаг руугаа тэрьедэнэ. Манай нютагаар тэрьедэжэ ябахадаа, хүзүүнэйнгөө зүүдхэл гээһэн ха. Энээнһээ хойшо манай нютаг зүүдхэл гэжэ үгэһөө Зүдхэли гэжэ нэрэтэй болоһон гэдэг.

Түрэл һайхан Зүдхэли нютагнай һанаандамнай ходол һайханаар һанагдадаг.

Зүдхэлиин дунда һургуулиин 8-дахи классай
һурагша ДАГБАЕВА Долсон бэлдэбэ.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОИ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ Каландаришвилиин үйлсэ 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонуул: редакторай—2-50-96, приемныи — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, хариусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагуул: соведуудэй хүдэлмэриин ба ниитын эмхинүүдэй —2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35 — сел-ой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; олоннитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закаменскда —30-61.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй хэблэлэй телефонуул: директор—2-49-94, бухгатери— —2-23-67 нахта — 2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй
Индекс 50901 Хэһэг 6.230.
Стереотипта тушаагдаһан саг: 22.00.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45.
Мүн 69-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.